

Urszula Małek, Sylwia Żmijewska-Kwirąg, Janusz Żmijski

**MŁODZI
PRZEDSIĘBIORCZY.
EKONOMIA
W PRAKTYCE**

**PROGRAM NAUCZANIA
EKONOMII W PRAKTYCE
W SZKOLE PONADGIMNAZJALNEJ**

-CEO-
CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

Warszawa 2013

Autorzy programu nauczania:

Urszula Małek, Sylwia Żmijewska-Kwirąg, Janusz Żmijski

Eksperti i konsultanci:

Agnieszka Chrząszcz, Maciej Dąbrowski, Karolina Grodecka,
Sebastian Karpiński, Robert Mangold, Lech Mankiewicz, Joanna Ślizewska,
Magdalena Świdarska, Grzegorz Tchorek, Arkadiusz Walczak

Recenzenci:

Grażyna Czetwertyńska, Marcin Polak

Korekta i redakcja językowa:

Tomasz Kwirąg

Okładka i skład:

Agnieszka Siesicka

Druk: Orthdruk

ISBN 978-83-892408-7-3

© Copyright by Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej

Wydanie pierwsze

Warszawa 2013

SPIS TREŚCI

Rodział 1. Założenia ogólne programu	5
Rozdział 2. Cele programu	8
Rozdział 3. Treści nauczania i oczekiwane osiągnięcia uczniów.....	13
Rozdział 4. Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych.....	43
Rozdział 5. Sposoby i zasady oceniania	54
Rozdział 6. Narzędzia oceny – przykłady.....	61

ROZDZIAŁ 1

ZAŁOŻENIA OGÓLNE PROGRAMU

Ekonomia w praktyce została wprowadzona do zestawu programów w zakresie kształcenia ogólnego przez nową podstawę programową¹, która objęła uczniów pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych od roku szkolnego 2012/2013 i posiada status przedmiotu uzupełniającego. Oznacza to, że uczniowie mogą przedmiot ten wskazać jako swój wybór i/lub jest on elementem dodatkowej oferty szkoły.

Młodzi Przedsiębiorczy” to program nauczania przedmiotu ekonomia w praktyce w szkole ponadgimnazjalnej. Program nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy. Ekonomia w praktyce” (w skrócie: „Młodzi Przedsiębiorczy”) uwzględnia wszystkie wyszczególnione w podstawie programowej cele kształcenia ogólnego (wymagania ogólne) oraz treści nauczania (wymagania szczegółowe). Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych² na realizację przedmiotu w trzyletnim okresie nauczania w liceum ogólnokształcącym i technikum przewiduje się 30 godzin. Niniejszy program umożliwia realizację poszczególnych zagadnień zarówno w wymiarze jednej godziny tygodniowo przez jeden rok szkolny, jak również w okresie jednego semestru w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Przyjęcie tego drugiego wariantu (wskazywanego jako zalecany przez twórców podstawy programowej) sprawiłoby, że możliwe byłoby ujęcie w planie cotygodniowego dwugodzinnego bloku zajęć ekonomii w praktyce. Ze względu na stosowanie różnorodnych metod aktywizujących, elementów pracy warsztatowej oraz oparcie aktywności na pracy grupowej, taki **układ dwugodzinnych zajęć należy uznać za niewątpliwie pożądany** i najbardziej korzystny dla realizacji wszystkich zakładanych celów.

Plan ramowy nie określa, w której klasie powinna być realizowana ekonomia w praktyce. Podstawa programowa zakłada jednak, że należy traktować ten przedmiot jako kontynuację podstaw przedsiębiorczości. Jest to wskazówka, z której pośrednio wynika, że naturalne byłoby umieszczenie ekonomii w praktyce w programie zajęć danej klasy lub ciągu klas po zakończeniu realizacji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, najlepiej w kolejnym roku lub semestrze. Oczywiście, twórcy niniejszego programu nie wykluczają równoległego realizowania obu tych przedmiotów. Wymagałoby to jednak precyzyjnej i odpowiedzialnej korelacji procesu ich realizacji. Natomiast nie do przyjęcia jest sytuacja, w której ekonomia w praktyce pojawiłaby się w planie nauczania danej klasy przed podstawami przedsiębiorczości.

Przedmiot ekonomia w praktyce jest odpowiedzią na potrzeby **praktycznej edukacji ekonomicznej** w Polsce. Nazwa niniejszego programu nauczania nawiązuje do realizowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej od 2009 roku projektu skierowanego do uczniów i nauczycieli

¹ Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum, MEN 2009 (załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z komentarzem).

² Dz.U. 2012 nr 0, poz. 204.

Rozdział 1. Założenia ogólne programu „Młodzi Przedsiębiorczy”

szkół gimnazjalnych z całej Polski, w ramach którego uczniowie, pracując w małych zespołach, realizują na platformie internetowej zadania z zakresu przedsiębiorczości i zarządzania. Od lat cieszy się on dużym powodzeniem jako wsparcie nauczyciela w realizacji tzw. ekonomicznych treści nauczania przedmiotu wiedza o społeczeństwie w gimnazjum.

Młodzi ludzie rozpoczynający aktywność zawodową stanowią grupę szczególnie wrażliwą na zmiany ekonomiczne. Nawet w czasach koniunktury znalezienie dla siebie miejsca w przestrzeni gospodarczej stanowi dla przedstawicieli kolejnych wchodzących pokoleń spore wyzwanie. W sytuacji niestabilności ekonomicznej problemy związane z existencją młodych ludzi na rynku pracy stały się jedną z najważniejszych kwestii społecznych i politycznych. W tym kontekście postawy przedsiębiorcze stale nabierają na znaczeniu zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i ogólnospołecznym. Choć aktualnie Polacy w porównaniu z innymi nacjami relatywnie powszechnie decydują się na własną działalność gospodarczą, to tylko 1/5 z nich pełni następnie rolę pracodawcy. Pozostali zatrudniają wyłącznie siebie, często z przymusu, a nie z wyboru. Wchodzący na rynek pracy absolwenci szkół są przy tym grupą ostrożnie podchodzącą do podejmowania decyzji o zakładaniu własnych firm i organizacji, a badania pokazują, że Polki o wiele rzadziej zakładają własne firmy, niż ich odpowiedniczki z innych krajów rozwiniętej części świata. Niepokojący jest także fakt, iż tylko co trzecie

Elementem wyróżniającym program „Młodzi Przedsiębiorczy” spośród innych programów nauczania ekonomii w praktyce jest skierowana do uczniów propozycja wyboru przedsięwzięcia ekonomicznego bądź to o charakterze czysto gospodarczym (uczniowie zakładają przedsiębiorstwo i planują jego działalność), bądź społecznym (uczniowie zakładają organizację pozarządową i planują jej działalność).

polskie mikroprzedsiębiorstwo działa dłużej niż pięć lat. W zestawieniu z innymi społeczeństwami Zachodu słaba jest również aktywność Polaków na polu zakładania organizacji pozarządowych i udzielania się w już istniejących. W kwestii przedsiębiorczości młodych ludzi pozostaje zatem wciąż wiele do zrobienia; aktualne i zasadne są oczekiwania w zakresie kształtowania kompetencji, postaw i zachowań przedsiębiorczych kierowane do sektora oświatowego.

Twórcy niniejszego programu nauczania przyjmują założenie, że tworzenie własnych przedsięwzięć o charakterze ekonomicznym to nie tylko sposób na wykreowanie dla siebie zatrudnienia czy rodzaj remedium na trudności powstałe na rynku pracy. **Przedsiębiorczość jako postawa jest ważnym czynnikiem decydującym nie tylko o indywidualnych losach poszczególnych jednostek, ale także o rozwojowych szansach całego społeczeństwa.** Daje i pomnaża bowiem zarówno szanse na osiągnięcie materialnego powodzenia oraz ciekawe osobiste życie, jak i na skuteczne rozwiązywanie różnorodnych społecznych problemów. Z tego powodu, poprzez realizację niniejszego programu, przygotowujemy młodych ludzi do zakładania nie tylko własnych firm, ale także organizacji pozarządowych.

Ważnym założeniem programowym jest powiązanie działań i pojawiających się treści z codziennym życiem uczniów i ich najbliższym otoczeniem. Zadania przez nich wykonywane są osadzone w realiach życia społeczności lokalnej. Uczniowie badają swoje otoczenie i do niego odnoszą własne przedsięwzięcie.

Przedmiot ekonomia w praktyce do pewnego stopnia **integruje i utrwała już posiadaną przez uczniów podstawową wiedzę ekonomiczną.** Zakładamy, że powinni oni znać elementy wiedzy ekonomicznej oraz dotyczące organizacji pozarządowych nabyte na III etapie edukacyjnym podczas zajęć z wiedzy o społeczeństwie oraz na IV etapie edukacyjnym podczas realizacji treści podstaw przedsiębiorczości.

Podstawa programowa przewiduje, że **ekonomia w praktyce jest kontynuacją podstaw przedsiębiorczości.** Następnie doprecyzowuje jednak, że ma być to kontynuacja, która wprowadza uczniów w realia funkcjonowania gospodarki, przygotowując do wejścia na rynek pracy, a ich wiedza dotycząca zagadnień ekonomicznych ma być zastosowana w praktycznych działaniach podejmowanych w bliskim im środowisku, w szkole i poza nią. Praktyczne podejście jest

też najważniejszym założeniem niniejszego programu. Przejawia się ono w sposób szczególny w metodyce i doborze narzędzi.

Wiodącą metodą jest **projekt uczniowski** realizowany przez kilkusobowe zespoły. Głównym zadaniem projektowym jest samodzielne przygotowanie przez uczniów przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym – od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż po analizę efektów. Zakładamy przy tym, że uczniowie znają ogólne zasady pracy metodą projektu edukacyjnego z doświadczenia zdobytego podczas realizacji obligatoryjnego projektu gimnazjalnego oraz pracy tą metodą m.in. podczas realizacji przedmiotu wiedza o społeczeństwie (III i IV etap edukacyjny).

Podstawa programowa kształcenia ogólnego, w tym przedmiotu ekonomia w praktyce kładzie nacisk na **uczenie współpracy i współdziałania** oraz integrację zespołów uczniowskich. Działania uczniów kształtujące umiejętność przeprowadzenia kompletnej realizacji przedsięwzięcia są realizowane w formule pracy zespołowej. Podczas niemal wszystkich lekcji i w trakcie realizowania zadań w ramach przedsięwzięcia uczniowie pracują w ramach kilkusobowych zespołów zadaniowych. Doskonaleniu umiejętności organizowania i oceny pracy zespołowej dedykowana jest część materiałów metodycznych przeznaczonych dla nauczyciela, towarzyszących niniejszemu programowi nauczania. Jeśli zatem nawet część uczniów nie zdecyduje się w przyszłości na rozwijanie własnej przedsiębiorczości, skorzysta niewątpliwie z tego wymiaru programu – kształtując osobiste umiejętności związane ze współdziałaniem, wymieniane w podstawie programowej wśród najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego na III i IV etapie edukacyjnym, doceniane przez współczesnych pracodawców i ważne również w perspektywie całokształtu życia społecznego.

Kluczem do sukcesu programu jest także sposób, w jaki będzie funkcjonował i komunikował się z uczniami nauczyciel prowadzący zajęcia z ekonomii w praktyce. Swoją postawą powinien rozbudzać pozytywne nastawienie uczniów do przedsiębiorczości. Musi umieć motywować ich do twórczego rozwiązywania problemów, niwelować obawy przed ewentualnymi błędami i porażkami. Podstawa programowa jego zadanie określa jako „ukierunkowywanie działań ucznia”. Powinien zatem umożliwiać samodzielne zdobywanie wiedzy przez uczniów i naukę współpracy i współdziałania, pełnić funkcję raczej menedżera grupy uczniowskiej, aniżeli dostarczyciela wiedzy. Powinien być kreatywny i ciągle poszukiwać nowych, innowacyjnych metod nauczania służących rozwijaniu postaw przedsiębiorczych u młodzieży.

Priorytetem podstawy programowej jest kształtowanie u uczniów umiejętności uczenia się. Dlatego integralnym, wyjątkowym na tle innych programów nauczania różnych przedmiotów elementem niniejszego programu jest systematyczne stosowanie przez ucznia metody e-portfolio, którego głównym celem jest kierowanie indywidualnym procesem uczenia się.

ROZDZIAŁ 2

CELE PROGRAMU

Program nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” realizuje założenia podstawy programowej kształcenia ogólnego przedmiotu ekonomia w praktyce, uwypuklając jego praktyczny charakter. Główny nacisk położony jest na kształtowanie i rozwijanie umiejętności oraz postaw powiązanych z przedsiębiorczością, co powinno się przełożyć na lepsze przygotowanie uczniów do samodzielnego, świadomego i aktywnego wejścia na rynek pracy.

Niezbędna wiedza dostarczana uczniowi w trakcie realizacji programu ukierunkowana jest na wprowadzenie go w realia funkcjonowania gospodarki i służy wykonywaniu kolejnych zadań. Istotą programu jest **zespołowy uczniowski projekt** polegający na zaplanowaniu i zrealizowaniu ekonomicznego przedsięwzięcia, przyjmującego – w zależności od decyzji uczniów – formę przedsiębiorstwa bądź organizacji pozarządowej.

CELE KSZTAŁCENIA – WYMAGANIA OGÓLNE

Niniejszy program realizuje wymaganie ogólne, które podstawa programowa w odniesieniu do przedmiotu ekonomia w praktyce ujmuje jako „**nabycie przez ucznia umiejętności przeprowadzenia kompletnej realizacji przedsięwzięcia: od pomysłu, przez przygotowanie planu, wdrożenie go, aż do analizy efektów**”³. Ponadto podstawa programowa kształcenia ogólnego na IV etapie edukacyjnym w części wstępnej określa następujące cele:

- przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk;
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie⁴.

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” uwzględnia wszystkie wymienione obszary. Dostarcza wiedzy w zakresie zagadnień ekonomicznych, niezbędnej do pomyślnego wykonania wszystkich założonych zadań projektowych. Jego praktyczny wymiar pozwala rozwijać pożądane umiejętności związane z przedsiębiorczością oraz kształtować adekwatne postawy.

³ Podstawa programowa z komentarzem. Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum, MEN 2009.

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz. U. z 2009 r. nr 4, poz. 17 z późn. zm.

WIEDZA

W „Zalecanych warunkach i sposobie realizacji podstawy programowej”⁵ dotyczących nauczania ekonomii w praktyce założono, iż **wyposażanie uczniów w wiedzę dotyczącą zagadnień ekonomicznych nie jest celem samym w sobie**. Wiedza – zarówno nowa, jak i nabyta – powinna pojawiać się w kontekście możliwości jej zastosowania w praktycznych działaniach podejmowanych w szkole i poza szkołą.

Działania projektowe przewidziane przez program „Młodzi Przedsiębiorczy” odbywają się w znacznej mierze na podbudowie wiedzy uczniów nabytej na III etapie edukacyjnym podczas zajęć z wiedzy o społeczeństwie, a zwłaszcza na IV etapie edukacyjnym podczas realizacji treści przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. W trakcie realizacji programu uczniowie stosują w działaniach praktycznych i pogłębiają znajomość następujących uprzednio poznanych zagadnień:

- typowe role grupowe i związane z nimi zadania
- sposoby rozwiązywania konfliktów i kierowania nimi w małym zespole
- etyka w życiu gospodarczym
- czynniki decydujące o powodzeniu przedsięwzięcia ekonomicznego
- sposoby zatrudniania (umowa o pracę, umowa zlecenie, umowa o dzieło)
- reklama
- biznesplan przedsiębiorstwa
- budżet, koszty oraz przychody przedsiębiorstwa
- akty prawne, procedury i wymagania niezbędne do zarejestrowania działalności gospodarczej lub NGO
- rynek i otoczenie rynkowe
- popyt i podaż
- inwestycje
- formy organizacyjno-prawne prowadzenia działalności gospodarczej
- formy działalności organizacji pozarządowych.

Program dostarcza także nowej wiedzy, niezbędnej do wykonania poszczególnych zadań grupowych. W trakcie jego realizacji uczniowie poznają następujące nowe zagadnienia:

- informacja zwrotna w grupie współpracującej
- podejmowanie decyzji w zespole
- style przywództwa i sposoby powoływania liderów
- ryzyka o charakterze zewnętrznym (zmiana sytuacji gospodarczej, zmiana przepisów prawnych) i wewnętrznym (zmiany w organizacji, konflikty)
- płynność finansowa, zarządzanie finansami, źródła finansowania przedsięwzięć o charakterze ekonomicznym
- ochrona danych osobowych, ochrona własności intelektualnej, przeciwdziałanie praktykom ograniczającym konkurencję
- marka
- misja przedsiębiorstwa/NGO
- marketing oraz e-marketing, etyka marketingu
- podatki (zasady ogólne, podatek liniowy, ryczałt ewidencjonowany, karta podatkowa, podatkowa książka przychodów i rozchodów)
- faktura i e-faktura, deklaracja VAT, zobowiązania przedsiębiorców i NGO wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Urzędu Skarbowego
- menedżer
- umiejętności miękkie i ich znaczenie w zarządzaniu
- ekonomia społeczna, spółdzielnia socjalna.

⁵ Podstawa programowa z komentarzem. Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum, MEN 2009.

UMIEJĘTNOŚCI

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” ma charakter praktyczny, co znaczy, iż kształtowanie umiejętności jest jego podstawowym zadaniem.

LP.	UMIEJĘTNOŚCI WSKAZANE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ JAKO KLUCZOWE W TRAKCIE KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO NA IV ETAPIE EDUKACYJNYM	SPOSÓB ICH KSZTAŁTOWANIA W PROGRAMIE NAUCZANIA
1.	Czytanie – umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadząca do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa.	analiza i interpretacja badań i danych, aktów prawnych i innych dokumentów, tworzenie własnych tekstów (np. misja przedsiębiorstwa lub NGO, biznesplan, komunikaty na ulotkach, plakatach)
2.	Myślenie matematyczne – umiejętność wykorzystania narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz formułowania sądów opartych na rozumowaniu matematycznym.	analiza danych statystycznych, dokonywanie kalkulacji finansowych dotyczących różnych aspektów projektowanego przedsięwzięcia ekonomicznego (np. obliczanie zysków, kosztów, przychodów, dochodów, analiza ofert bankowych, wyliczanie podatków, wypełnianie rachunków, faktur)
3.	Myślenie naukowe – umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa.	odgrywanie ról społecznych w grupie, rozpoznawanie własnych obowiązków i uprawnień, analiza zjawisk społecznych i ekonomicznych (np. lokalnego rynku, opinii mieszkańców) zakończona wnioskowaniem
4.	Komunikowanie się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie.	publiczna prezentacja, wypowiedzi i dyskusje na zajęciach, systematyczne wpisy na osobistym e-portfolio i grupowym blogu
5.	Sprawne posługiwanie się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi.	realizacja i dokumentowanie części zadań za pomocą cyfrowych narzędzi: osobistego e-portfolio i grupowego bloga; wyszukiwanie w Internecie i opracowywanie informacji z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego, przygotowywanie materiałów i końcowej prezentacji multimedialnej, stosowanie w praktyce arkusza kalkulacyjnego i narzędzi internetowych (w tym kalkulatorów), poczty elektronicznej, programów online
6.	Wyszukiwanie, selekcjonowanie i krytyczna analiza informacji.	indywidualna i grupowa analiza danych (np. lokalnego rynku przedsiębiorców i NGO-sów), także przy użyciu adekwatnych narzędzi (analiza SWOT), wyszukiwanie, gromadzenie i prezentacja samodzielnie zebranych informacji
7.	Rozpoznawanie własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się.	autodiagnoza własnych kompetencji (m.in. komunikacja, współpraca, przedsiębiorczość, planowanie i organizacja własnej pracy, rozwiązywanie problemów), udzielanie i przyjmowanie informacji zwrotnej do rozpoznawania swoich mocnych i słabych stron oraz dokonywanie systematycznej refleksji nad ukierunkowaniem procesu ich dalszego rozwijania, w ramach prowadzonego e-portfolio
8.	Praca zespołowa.	realizacja projektu zespołowego, uczenie się we współpracy, kształtowanie umiejętności niezbędnych do pracy zespołowej: podejmowania decyzji, negocjowania, udzielania informacji zwrotnej, rozwiązywania konfliktów, działania zgodne z rolą zespołową

Dodatkowo program „Młodzi Przedsiębiorczy” umożliwia kształtowanie umiejętności takich jak:

- **podejmowanie indywidualnych i grupowych decyzji** w odniesieniu do wielu kluczowych wyborów dokonywanych przez zespoły uczniowskie, obejmujące również naukę procedur ułatwiających podejmowanie decyzji (negocjacje grupowe, „drzewko decyzyjne”);
- **grupowe planowanie działań** związanych z realizacją przedsięwzięcia z uwzględnieniem adekwatnych narzędzi (wykres Gantta), w tym tworzenie harmonogramu uczniowskiego projektu czy promocji realizowanego przedsięwzięcia;
- **rozwiązywanie problemów przez zespoły.**

Kształtowanie umiejętności jest podstawowym celem niniejszego programu, zatem wszelkie działania oraz towarzyszące mu zestawy materiałów i narzędzi są temu podporządkowane. W szczególności dotyczy to **cyfrowych narzędzi**, którymi posługują się uczniowie, takich jak e-portfolio i blog, czy kwestionariusze autodiagnozy. Bogata **paleta materiałów dydaktycznych** obejmuje także między innymi: filmy instruktażowe, scenariusze lekcji i poszczególnych aktywności, nowoczesne schematy i mapy zagadnień, teksty metodyczne, kryteria do dokonywania oceny, oceny koleżeńskiej i samooceny, kryteria służące indywidualnemu monitorowaniu własnego procesu uczenia się, arkusze obserwacji, karty pracy, wybrane akty prawne, przykładowe ćwiczenia i zadania.

POSTAWY (CELE WYCHOWAWCZE)

Podstawa programowa w części wstępnej zobowiązuje szkołę do kształtowania w procesie kształcenia ogólnego **postaw sprzyjających dalszemu rozwojowi uczniów na poziomie indywidualnym i społecznym**. Praktyczny charakter programu „Młodzi Przedsiębiorczy” umożliwia skuteczne kształtowanie zdecydowanej większości postaw wymienionych w odniesieniu do IV etapu edukacyjnego. W szczególności nacisk jest położony na kształtowanie:

- **przedsiębiorczości** – wszystkie działania poświęcone są nabywaniu przez uczniów umiejętności sprzyjających postawom przedsiębiorczym;
- **gotowości do pracy zespołowej** – w trakcie realizacji działań projektowych ma miejsce intensywna edukacja w zakresie współpracy i współdziałania: zdecydowaną większość zadań uczniowie wykonują w ramach pracy zespołowej, a integracja i efektywne działanie zespołów uczniowskich są warunkami sukcesu.

W ścisłym związku z tymi dwiema kluczowymi postawami pozostają także inne, rozwijane w trakcie realizacji programu:

- gotowość do podejmowania inicjatyw
- uczciwość
- wiarygodność
- odpowiedzialność
- wytrwałość
- poczucie własnej wartości
- szacunek dla innych ludzi
- ciekawość poznawcza
- kreatywność
- kultura osobista.

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” umożliwia także kształtowanie **postawy obywatelskiej**. Przewiduje on, że uczniowie poznają zasady działania organizacji pozarządowych i mogą wybrać tego typu przedsięwzięcie jako przedmiot swojego projektu, angażując się tym samym

w działania o charakterze obywatelskim. Pracując w zespołach i rozważając zagadnienia związane z etyką gospodarczą kształtują **postawę społecznej odpowiedzialności**. Program odwołuje się także do zagadnień **ekonomii społecznej** w społeczności lokalnej. Odnosząc się do potrzeb społecznych i ekonomicznych lokalnej społeczności uczniowie budują **poczucie więzi ze swoją wspólnotą lokalną**.

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” umożliwia realizację wymienionych celów dotyczących opanowania wiedzy oraz kształtowania umiejętności i postaw dzięki następującym rozwiązaniom:

- uczniowie w trakcie jego realizacji **pracują głównie w zespołach**, a ich umiejętności w zakresie pracy zespołowej są systematycznie rozwijane oraz monitorowane;
- podstawową metodą pracy grupowej jest **projekt edukacyjny**, który polega na realizacji samodzielnie określonego i zaplanowanego przedsięwzięcia ekonomicznego, z uwzględnieniem wszystkich jego etapów: od pomysłu do analizy efektów;
- przewidziane są możliwości dokonania **autodiagnozy** przez każdego ucznia, a także liczne okazje do udzielania mu informacji zwrotnych, co umożliwia realistyczne rozpoznanie przez niego swoich mocnych i słabych stron w zakresie kompetencji związanych z przedsiębiorczością oraz planowanie ich wzmocnienia bądź niwelowania;
- aktywności przewidziane podczas zajęć oraz **zastosowane cyfrowe narzędzia** (np. e-portfolio, blog, kwestionariusze, arkusze kalkulacyjne) pozwalają na stałe wykorzystanie i doskonalenie umiejętności posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi (TIK);
- uczniowie wielokrotnie wykonują zadania związane z **wyszukiwaniem i selekcją danych** z rozmaitych źródeł oraz wnioskowaniem na podstawie ich krytycznej analizy;
- do wykonywania zadań projektowych przewidziane są aktualnie obowiązujące akty prawne, formularze, zbiory informacji, co skutkuje **doświadczeniem uczestniczenia w toczącym się rzeczywistym życiu** społeczno-ekonomicznym;
- przewidziane są także spotkania z działającymi aktualnie w sferze gospodarczej przedsiębiorcami lub możliwość skorzystania z filmów edukacyjnych z ich udziałem.

ROZDZIAŁ 3

TREŚCI NAUCZANIA I OCZEKIWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW

Treści nauczania
z podstawy programowej

Szczegółowe cele kształcenia
i wychowania

Osiągnięcia ucznia w języku
wymagań edukacyjnych

Opis zajęć

Metody i techniki pracy

Praca indywidualna uczniów

Praca w zespole

Materiały dydaktyczne

Zaproponowana kolejność realizacji poszczególnych tematów może (a czasem nawet musi) być modyfikowana i dostosowywana do szkolnego planu zajęć. W poradniku metodycznym autorzy programu nauczania zwracają uwagę na znaczenie kolejności poszczególnych tematów w przypadku realizacji zajęć w systemie dwóch godzin tygodniowo oraz proponują jedną z możliwych wersji rozkładu materiału.

1.	Wprowadzenie do ekonomii w praktyce.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <p>1.1) wymienia zasady planowania i wyjaśnia korzyści wynikające z planowania działań.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <p>1) poznaje cele, formułę i ogólny harmonogram zajęć oraz cyfrowe narzędzia, przy pomocy których będzie realizować i dokumentować zadania tak indywidualnie, jak i zespołowo;</p> <p>2) analizuje zalety wykorzystania e-portfolio w procesie uczenia się i planowania przyszłej pracy zawodowej.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wymienia ogólne cele przedmiotu ekonomia w praktyce oraz opisuje oczekiwane efekty pracy indywidualnej i grupowej; ■ wskazuje umiejętności, które szczególnie będzie pogłębiać podczas zajęć; ■ wybiera odpowiednią do swoich potrzeb i możliwości formę cyfrowego narzędzia do prowadzenia e-portfolio; ■ wymienia zalety prowadzenia indywidualnego e-portfolio oraz wyjaśnia, w jaki sposób może ono wpłynąć na własny rozwój; ■ stosuje cyfrowe narzędzie, przy pomocy którego będzie realizować i dokumentować część zadań w czasie zajęć.
	<p>Nauczyciel prezentuje graficzny schemat „drogi do celu”, czyli czekające uczniów zadania i „kamienie milowe” umieszczone w planowanym czasie realizacji programu nauczania ekonomii w praktyce. Wykorzystuje do tego m.in. wykres Gantta. Uczniowie porównują przedsięwzięcie, które będą realizować w zespołach do projektów, które są wdrażane w przedsiębiorstwach, instytucjach publicznych i organizacjach społecznych.</p> <p>Następnie nauczyciel przedstawia i omawia e-portfolio, jego elementy, wyjaśnia wątpliwości, a także wskazuje na znaczenie narzędzia w procesie uczenia się. Zapoznaje uczniów z kryteriami wypełniania e-portfolio i kieruje ich pracą związaną z uzupełnianiem podstawowych informacji w profilu e-portfolio. Pokazuje przykładowe narzędzie wykorzystywane do prowadzenia e-portfolio. Przedstawia zasady prowadzenia bloga grupowego postępując się przykładową wersją demonstracyjną narzędzia. Wyjaśnia, jakie znaczenie ma systematyczne dokumentowanie pracy.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ wykład informacyjny i prezentacja e-portfolio oraz bloga ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Uczniowie dokonują wyboru narzędzia oraz indywidualnie uzupełniają własny profil użytkownika e-portfolio.</p>
	<p>Nie jest przewidziana.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Schemat <i>Nasza droga do celu</i> (prezentacja skrócona programu zajęć ekonomii w praktyce oraz czekających uczniów zadań) ■ Materiał <i>Wykres Gantta. Przykład harmonogramu realizacji programu</i> ■ Instrukcje (kryteria sukcesu) do notatek i refleksji w e-portfolio ■ Przykład zastosowania e-portfolio i bloga

2.	Autodiagnoza kompetencji uczniów oraz I spotkanie z e-portfolio.
	Uczeń/uczennica: 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej.
	Uczeń/uczennica: 1) poznaje zestaw umiejętności, które będzie rozwijał podczas zajęć ekonomii w praktyce; 2) opracowuje autodiagnozę i wykorzystuje jej wyniki do planowania własnego rozwoju z zastosowaniem e-portfolio.
	Uczeń/uczennica: <ul style="list-style-type: none">wymienia umiejętności rozwijane podczas zajęć ekonomii w praktyce;wyjaśnia cel autodiagnozy i stosuje zaproponowane do jej przeprowadzenia narzędzie;analizuje wyniki przeprowadzonej autodiagnozy i, posługując się nimi, włącza wnioski do indywidualnego e-portfolio;na podstawie wniosków z autodiagnozy formułuje cele dotyczące osobistego rozwoju.
	Nauczyciel przedstawia uczniom możliwe narzędzia do autodiagnozy kompetencji, a także wyjaśnia ich rolę w programie nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy”. Wymienia cele autodiagnozy oraz podaje przykłady wykorzystania jej wyników w planowaniu procesu uczenia się i osobistego rozwoju. Uczniowie – pod kierunkiem nauczyciela – przeprowadzają indywidualną autodiagnozę, analizują wyniki i wyciągają wnioski. Dokonują prezentacji wybranych przez siebie fragmentów na forum klasy (<i>Moje mocne strony/Nad czym muszę popracować</i>). Następnie nauczyciel prezentuje sposoby wprowadzania wyników i wniosków z autodiagnozy do e-portfolio, a uczniowie wprowadzają ćwiczeniowo dane z autodiagnozy do swojego indywidualnego e-portfolio.
	<ul style="list-style-type: none">autodiagnoza kompetencji – praca indywidualna ucznia, połączona z prezentacją fragmentów wyników i wnioskówwykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	Wypełnione e-portfolio, a w nim: <ul style="list-style-type: none">autodiagnoza za pomocą dostarczonego kwestionariusza – praca indywidualna ucznia, połączona z prezentacją fragmentów wyników i wniosków;refleksja indywidualna na podstawie analizy wyników autodiagnozy.
	Nie jest przewidziana.
	<ul style="list-style-type: none">Wskazówki do przeprowadzenia autodiagnozy kompetencjiInstrukcje (kryteria sukcesu) do analizy wniosków z autodiagnozyInstrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio

3.	Przygotowanie do pracy zespołowej: role zespołowe, informacja zwrotna, ocena koleżeńska.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje role lidera lub wykonawcy; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica kształci i doskonali umiejętność współdziałania w małym zespole, w tym stosuje w praktyce podstawowe zasady pracy zespołowej.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wymienia typowe role grupowe i związane z nimi zadania; ■ wykonuje zadania związane z przydzieloną mu rolą grupową i dokonuje bieżącej samooceny swojego funkcjonowania w zespole; ■ wymienia i opisuje zasady udzielania informacji zwrotnej w grupie współpracującej; ■ formułuje i przedstawia wnioski z autodiagnozy swojego funkcjonowania w grupie; ■ stosuje e-portfolio adekwatnie do celów lekcji.
	<p>PRACA W KLASIE Nauczyciel wyjaśnia istotę pracy zespołowej, m.in. prezentując tezę, że nie potencjał intelektualny, ale równowaga w grupie (tzn. że są w nim obsadzone różne role) decyduje o sukcesie zespołu (konkluzja z badań Belbina http://en.wikipedia.org/wiki/Team_Role_Inventories). Omawia typowe role zespołowe. Przeprowadza ćwiczenia w grupach, przydzielając uczniom odpowiednie role i omawia efekty pracy. Następnie wyjaśnia zasady udzielania informacji zwrotnej, oceny koleżeńskiej oraz samooceny i przeprowadza ćwiczenia kształtujące te umiejętności ucznia.</p> <p>PRACA W DOMU Uczniowie przeprowadzają kolejną autodiagnozę ról zespołowych i na podstawie uzyskanych wyników dołączają kolejną informację do e-portfolio: <i>Jaką rolę zwykle pełnię w grupie? Co jest tego powodem (np. jakie cechy charakteru)? Co z tego może wynikać dla mnie i grupy? ZF którymi rolami mam najradziej do czynienia? Co może być tego powodem? Jakie role spróbuję wypełnić?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ odgrywanie ról, praca zespołowa – wykonywanie zadań w grupie, ćwiczeniowe udzielanie informacji zwrotnej ■ samoocena w zakresie pełnionej roli grupowej – praca indywidualna ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ analiza wyników testu; ■ refleksja indywidualna uwzględniająca wyniki autodiagnozy ról zespołowych wg Belbina: <i>Jaką rolę zwykle pełnię w grupie? Co jest tego powodem (np. jakie cechy charakteru)? Co z tego może wynikać dla mnie i grupy? Z którymi rolami mam najradziej do czynienia? Co może być tego powodem? Jakie role spróbuję zrealizować?</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ odgrywanie scenek, praca zespołowa – wykonywanie zadań w grupie, udzielanie informacji zwrotnej ■ dodatkowym efektem pracy uczniów mogą być również zdjęcia i rysunki z zajęć
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tekst o rolach zespołowych oraz sposobach podziału na zespoły ■ Tekst o udzielaniu informacji zwrotnej, ocenie koleżeńskiej i samoocenie ■ <i>Kwestionariusz ról zespołowych Belbina</i> ■ Instrukcja do <i>Kwestionariusza ról zespołowych Belbina</i> ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio ■ Film o pracy zespołowej (część 1 – Role zespołowe)

4.	Przygotowanie do pracy zespołowej: radzenie sobie z konfliktami, podejmowanie decyzji w zespole.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie;3.6) wymienia sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">1) poznaje sposoby rozwiązywania konfliktów w zespołach;2) kształci i doskonali umiejętności komunikowania się i współdziałania w małym zespole;3) stosuje e-portfolio do opisu pracy indywidualnej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wymienia i opisuje sposoby podejmowania decyzji w zespole;■ wymienia i opisuje sposoby rozwiązywania konfliktów i kierowania nimi w małym zespole;■ opracowuje i wprowadza do indywidualnego e-portfolio informacje o swoich umiejętnościach i preferencjach w zakresie kierowania konfliktami czy zachowania się w obliczu konfliktu.
	<p>PRACA W KLASIE Nauczyciel omawia z uczniami ogólne zasady związane z podejmowaniem decyzji grupowych i – postępując się np. materiałem filmowym – charakteryzuje typowe sposoby dochodzenia do nich. Uczniowie rozważają wady i zalety każdego z przedstawionych rozwiązań. Ponadto odgrywają role (scenki) związane ze sposobami kierowania konfliktami i ich rozwiązywania w grupie, a także podejmowania decyzji grupowych. Ćwiczą samoocenę i udzielanie informacji zwrotnej w grupie.</p> <p>PRACA W DOMU W zadaniu domowym uczniowie wprowadzają refleksje do e-portfolio na temat własnych zachowań w sytuacjach konfliktowych i sporów. Mogą odwołać się do już przeprowadzonej podczas wcześniejszych zajęć autodiagnozy.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ odgrywanie ról, praca zespołowa – wykonywanie zadań w grupie, ćwiczeniowe udzielanie informacji zwrotnej■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ refleksja o osobistych preferencjach ucznia w zakresie zachowania się w sytuacji konfliktowej.
	<ul style="list-style-type: none">■ odgrywanie ról, praca zespołowa – wykonywanie zadań w grupie, udzielanie informacji zwrotnej
	<ul style="list-style-type: none">■ Schemat przedstawiający sposoby podejmowania decyzji w zespole■ Tekst o sposobach rozwiązywania konfliktów w zespole■ Wskazówki do pracy z fragmentami filmów o konfliktach i podejmowaniu decyzji w zespole■ Scenariusze do ćwiczenia – odgrywania ról■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio

5.	Przygotowanie do pracy zespołowej: ustalenie składu zespołów projektowych, wstępna integracja, opracowywanie kontraktu grupowego.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje role lidera lub wykonawcy; 3.3) charakteryzuje cechy dobrego lidera grupy; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie; 3.7) projektuje kodeks etyczny obowiązujący w grupie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kształci i doskonali umiejętności komunikowania się, uczenia się współpracy w małym zespole oraz podejmowania decyzji; 2) poznaje zalety stosowania e-portfolio i bloga.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ bierze udział w przygotowaniu kontraktu grupowego i zna jego zasady; ■ wyjaśnia, jaką rolę spełniają etyczne zachowania w funkcjonowaniu skutecznego zespołu zadaniowego, w tym wspólne określanie i przestrzeganie zasad; ■ porównuje różne style przywództwa i sposoby powoływania liderów; ■ opracowuje i wprowadza do indywidualnego e-portfolio informacje o własnych umiejętnościach i preferencjach w zakresie bycia liderem.
	<p>Nauczyciel dzieli klasę na stałe grupy projektowe wg przyjętych przez siebie zasad. W zespole uczniowie przedstawiają się sobie nawzajem, wykorzystując m.in. wyniki autodiagnozy kompetencji i inne elementy autorefleksji zawarte w e-portfolio. W czasie wprowadzenia nauczyciel raz jeszcze zwraca uwagę na cele przedmiotu ekonomia w praktyce. Zespoły opracowują kontrakt grupowy. Następnie – wykorzystując metody sytuacyjne (np. odgrywanie ról, symulacja), a także drzewko decyzyjne – uczniowie kształcą umiejętność wyboru lidera, z uwzględnieniem od potrzeb grupy i wymogów zadania.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca w grupie: prezentacja indywidualna, praca zespołowa – wykonywanie zadań w grupie, ćwiczenie dotyczące przygotowania kontraktu (w tym metody sytuacyjne np. odgrywanie ról, symulacja, studium przypadku, drzewko decyzyjne) ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego oraz praca zespołu
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ prezentacja osobistych zainteresowań, potrzeb, możliwości, preferencji w pracy zespołowej wobec pozostałych członków zespołu; ■ lista indywidualnych zasobów ucznia: <i>Moje zasoby – co potrafię, co wiem, co mogę?</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa – uzupełnienie profilu bloga zespołu oraz wprowadzenie kontraktu zespołowego ■ drzewko decyzyjne: <i>Jakiego wybrać lidera – trzy sposoby?</i> – materiał umieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tekst o liderze oraz stylach przywództwa (w tym studium przypadku) ■ Schemat drzewka decyzyjnego: <i>Jakiego wybrać lidera – trzy sposoby?</i> ■ Przykład zastosowania drzewka decyzyjnego ■ Film o pracy zespołowej (cz. 2 – Lider) ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

6.	Zaczynamy nasze przedsięwzięcie ekonomiczne.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.3) dokonuje wyboru formy przedsięwzięcia uczniowskiego; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje role lidera lub wykonawcy; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) porównuje działalność przedsiębiorstw oraz organizacji pozarządowych, odwołując się do potrzeb lokalnej społeczności; 2) doskonali umiejętności współdziałania w małym zespole, w tym umiejętności podejmowania decyzji i uczenia się we współpracy; 3) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wymienia i charakteryzuje formy organizacyjno– prawne prowadzenia działalności gospodarczej oraz formy działalności organizacji pozarządowych; ■ porównuje cele i misję działania przedsiębiorstw oraz organizacji pozarządowych; ■ podaje podobieństwa i różnice między przedsiębiorstwami a organizacjami pozarządowymi w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej i spełniania potrzeb lokalnej społeczności; ■ pracując w zespole, stosuje wiedzę własną do sporządzenia lokalnej mapy przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych oraz spełnianych przez nich potrzeb; ■ współdziała w małym zespole i opisuje pracę grupy na blogu; ■ stosuje e-portfolio do opisu swojej pracy wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE</p> <p>Uczniowie pracują w zespołach i porównują przedsiębiorstwa do organizacji pozarządowych (m.in. charakteryzują formy organizacyjno-prawne prowadzenia działalności gospodarczej oraz formy działalności NGO). W podsumowaniu uczniowie odpowiadają na pytania: <i>Jakie są cechy wspólne NGO i przedsiębiorstw (misja, realizowane cele)? Co decyduje o tym, czy wchodzimy na rynek przedsiębiorców, a co na NGO?</i> Następnie dokonują wstępnej, opartej na wiedzy własnej analizy lokalnego rynku przedsiębiorców i NGO-sów, zwracając uwagę na potrzeby, które spełniają poszczególne podmioty, Na forum tworzą wspólną mapę przedsiębiorców i organizacji pozarządowych, a także spełnianych przez nich potrzeb. Odpowiadają na pytania: <i>Czy rynek NGO-s i przedsiębiorców jest w naszej okolicy nasycony? Czego brakuje? Czego jest za dużo?</i> W podsumowaniu uczniowie dokonują samooceny pracy grupowej i prezentują ją na forum.</p> <p>PRACA W DOMU</p> <p>Uczniowie: weryfikują/uzupełniają mapę lokalnych przedsiębiorców oraz NGO-sów i spełnianych przez nich potrzeb. Przygotowują też zespołowo listę lokalnych potrzeb i problemów w swoim środowisku.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, burza mózgów ■ wykorzystanie TIK – praca zespołowa (wyszukiwanie informacji; zadanie domowe) i indywidualna ucznia (wnioski w e-portfolio) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ notatka z lekcji; ■ samoocena pracy w grupie.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ mapa lokalnych przedsiębiorców oraz NGO i spełnianych przez nich potrzeb – materiał przygotowany podczas zajęć (zdjęcia materiałów zamieszczone na blogu) ■ lista potrzeb i problemów, jakie uczniowie dostrzegają w swoim środowisku – materiał opublikowany na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Schemat podziału przedsiębiorców i organizacji typu NGO ■ Zadanie na temat porównania przedsiębiorców i organizacji typu NGO ■ Kryteria do samooceny pracy w grupie ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu ■ Bibliografia stron www dla ułatwienia pracy w grupach nad poszukiwaniem lokalnych przedsiębiorców i NGO ■ Materiał na temat metod analizy rynku

7.	Określamy kształt naszego przedsięwzięcia ekonomicznego: analiza otoczenia rynkowego.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.3) dokonuje wyboru formy przedsięwzięcia uczniowskiego; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie;
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje otoczenie rynkowe/rynek pod kątem potrzeb związanych z realizacją przedsięwzięcia; bierze pod uwagę potrzeby swoje i innych (zespołu); 2) współpracuje, negocjuje i bierze udział w podejmowaniu decyzji w zespole; 3) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ przedstawia główne źródła informacji na temat lokalnych potrzeb i problemów; analizuje je pod kątem przyszłego przedsięwzięcia; ■ zestawia potrzeby swoje i innych (zespołu) i na ich podstawie uczestniczy w podjęciu decyzji na temat wyboru przedsięwzięcia; ■ prowadzi negocjacje, współpracuje i stosuje sposoby podejmowania wspólnych decyzji w zespole; ■ opracowuje indywidualne refleksje do e-portfolio i dokonuje wpisu na blogu na temat propozycji wyboru przedsięwzięcia.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie – pracując w zespołach – tworzą listę pomysłów (<i>Co chcieliby zrobić?</i>) w oparciu o dotychczasowe zapisy w e-portfolio, potrzeby swoje i innych oraz materiał przygotowany jako zadanie domowe. Wstępnie wybierają dwa przedsięwzięcia i zastanawiają się nad ich wprowadzeniem w życie. Prowadzą negocjacje w zespole, a wyniki swojej pracy zapisują na blogu. Nauczyciel może wykorzystać do analizy rynku przykładowe filmy lub ich fragmenty.</p> <p>PRACA W DOMU Uczniowie analizują dwie propozycje działań, które wybrali w czasie lekcji pod kątem potrzeb rynku – opracowany materiał zamieszczają na blogu. Przygotowują się do lekcji odwróconej, która będzie na kolejnych zajęciach: mają zebrać informacje, na ile dwa wybrane przez nich przedsięwzięcia mają szansę realizacji. Mogą przynieść różnego rodzaju dane statystyczne czy wyniki badań społecznych, mogą zebrać opinie mieszkańców (badania ankietowe) i zestawzić je.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, negocjacje, podejmowanie decyzji ■ wykorzystanie TIK – praca zespołowa (dokonywanie wpisu na blogu; zadanie domowe) i indywidualna ucznia (wnioski w e-portfolio) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ notatka i refleksja na temat własnej pracy w zespole.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ lista pomysłów na rozwiązanie problemów lub zaspokojenie potrzeb – materiał przygotowany podczas zajęć (zdjęcia materiałów zamieszczone na blogu) ■ wybór dwóch propozycji działań, które uczniowie będą analizować pod kątem potrzeb rynku – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Film na temat analizy rynku ■ Zadania do pracy w zespole (wybór propozycji działań) ■ Lista sprawdzająca: <i>Elementy analizy rynku</i> ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

8.	Określamy kształt naszego przedsięwzięcia. Wybór formy działania podmiotu.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.3) dokonuje wyboru formy przedsięwzięcia uczniowskiego; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje otoczenie rynkowe/rynek pod kątem wyboru przedsięwzięcia; 2) współpracuje, negocjuje i bierze udział w podejmowaniu decyzji w zespole; 3) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ przeprowadza w zespole analizę rynku/otoczenia rynkowego i opracowuje jej wyniki zgodnie z ustalonymi kryteriami; ■ dokonuje wyboru przedsięwzięcia poprzez udział w podejmowaniu decyzji zespołowej; ■ uzasadnia wybór przedsięwzięcia w odniesieniu do sytuacji rynkowej i posiadanych zasobów; ■ bierze udział w ustalaniu planu działania związanego z realizacją przedsięwzięcia; ■ prowadzi negocjacje, współpracuje i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji w zespole; ■ opracowuje indywidualne wnioski do e-portfolio i dokonuje wpisu na blogu na temat wyboru przedsięwzięcia wraz z uzasadnieniem.
	<p>PRACA W KLASIE</p> <p>Jest to lekcja odwrócona, w czasie której nauczyciel pełni przede wszystkim rolę obserwatora. Uczniowie na podstawie zebranych w domu materiałów analizują rynek np. odbiorców, wskazują na rządzące nim prawa i wybierają jedno przedsięwzięcie, które będą chcieli realizować w formie NGO lub przedsiębiorstwa. Następnie prezentują na forum swój wybór i podają uzasadniające go argumenty. Nauczyciel udziela zespołom informacji zwrotnej. W podsumowaniu uczniowie – pracując w zespołach – odpowiadają na pytanie: <i>Co jest potrzebne, aby przedsiębiorstwo/organizacja zaczęła/-a działać?</i></p> <p>PRACA W DOMU</p> <p>Postawione pytanie jest również zadaniem domowym, które uczniowie przygotowują w formie mapy działania prezentowanej na blogu.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, negocjacje, podejmowanie decyzji, lekcja odwrócona (praca własna w domu) ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ refleksja na temat własnego udziału w podejmowaniu decyzji dotyczącej wyboru przedsięwzięcia oraz przygotowanie uzasadnienia w odniesieniu do sytuacji rynkowej i zasobów; ■ refleksja na temat tego, czego nauczył się uczeń i nad czym powinien jeszcze popracować.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ wypełniona tabela analizy rynku ■ wpisy na blogu dotyczące: prezentacji wybranego przedsięwzięcia wraz z uzasadnieniem opartym na analizie rynku i posiadanych zasobach w zespole; odpowiedź na pytanie: <i>Co jest potrzebne, aby przedsiębiorstwo/organizacja zaczęła działać?</i> (w postaci mapy działania)
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tabela do analizy rynku ■ Arkusz obserwacji pracy zespołowej dla nauczyciela ■ Materiał o regułach udzielania grupom informacji zwrotnej ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

9.	Planowanie przedmiotu (rodzaju) działalności gospodarczej/społecznej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1.1) wymienia zasady planowania i wyjaśnia korzyści wynikające z planowania działań; 1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania częściowe; 1.6) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) analizuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia na podstawie zebranych informacji i planuje jego przeprowadzenie; 2) współpracuje, negocjuje i bierze udział w podejmowaniu decyzji w zespole; 3) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ stosuje analizę SWOT do wybranego przez zespół przedsięwzięcia, dokonuje analizy ryzyka o charakterze zewnętrznym (zmiana sytuacji gospodarczej, zmiana przepisów prawnych) i wewnętrznym (np. zmiany w organizacji, konflikty); ■ wyjaśnia korzyści wynikające z planowania działań związanych z realizacją przedsięwzięcia; ■ stosuje wykres Gantta; ■ bierze udział w zespołowym poszukiwaniu rozwiązań i podejmowaniu decyzji w grupie; ■ uczestniczy w pracy zespołu nad tworzeniem pomysłu na produkt lub usługę; ■ przetwarza zebrane informacje (tak w czasie zajęć, jak i podczas wykonywania zadań domowych); ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg kryteriów.
	<p>Uczniowie prezentują zadanie domowe – mapę działania – i otrzymują informację zwrotną od nauczyciela. Następnie przeprowadzają analizę SWOT wybranego przez siebie przedsięwzięcia, czyli dokonują analizy ryzyka o charakterze zewnętrznym (zmiana sytuacji gospodarczej, zmiana przepisów prawnych) i wewnętrznym (np. zmiany w organizacji, konflikty). Podejmują decyzję w grupach na temat podziału zadań i wyboru między usługą a produktem (doprecyzowują przedmiot działalności). Poznają zasady planowania z wykorzystaniem wykresu Gantta i tworzą wstępny harmonogram działań. Nauczyciel, jako obserwator, udziela uczniom informacji zwrotnej na temat pracy grupowej poszczególnych zespołów.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, analiza SWOT, uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji; tworzenie harmonogramu metodą Gantta ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ refleksja na temat: <i>Co planuję, aby moja praca w zespole była efektywna? Nad jakimi cechami muszę w szczególności pracować?</i>; ■ refleksja na temat zarządzania czasem i własnymi zasobami.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ mapa działania, czyli lista rzeczy, które trzeba zrobić aby NGO albo przedsiębiorstwo zaczęło działać (efekt pracy domowej – w postaci mapy do powieszenia w klasie i do zamieszczenia na blogu) ■ analiza SWOT wybranego przedsięwzięcia najlepiej w formie mapy umyślnie zamieszczona na blogu ■ harmonogram z wykorzystaniem wykresu Gantta i skorelowany z mapą działania krok po kroku – materiały zamieszczone na blogu ■ wpis na blogu na temat podziału zadań w zespole
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Instrukcja postępowania się wykresem Gantta wraz z wykresem ■ Arkusz obserwacji pracy zespołowej dla nauczyciela ■ Materiał metodyczny na temat analizy SWOT i mapy umyślnie ■ Instrukcje do notatki i refleksji w e-portfolio i na blogu

Rozdział 3. Treści nauczania i oczekiwane osiągnięcia uczniów

10.	Rejestracja przedsięwzięcia
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe;3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) umie posługiwać się aktami prawnymi (w tym e-zasobami) w planowaniu zakładania działalności gospodarczej/NGO i tworzy na ich podstawie schemat działań;2) kształtuje i doskonali umiejętności współdziałania w małym zespole oraz komunikowania się;3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wyszukuje i analizuje akty prawne niezbędne do zarejestrowania działalności gospodarczej lub NGO;■ dobiera formy organizacyjno-prawne działalności gospodarczej i NGO oraz formy i zasady opodatkowania w zależności od profilu działalności;■ posługuje się zasobami internetowymi i wykorzystuje zasoby e-urzędu lub e-sądu;■ sporządza/wypełnia przykładowe dokumenty rejestrowe (CEIDG);■ na podstawie obowiązujących aktów prawnych planuje czynności dotyczące rejestracji działalności gospodarczej i organizacji pozarządowej;■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie na podstawie aktów prawnych (w tym e-zasobów) wybierają formę organizacyjno-prawną (oraz formę opodatkowania). Następnie korzystając z zasobów internetowych opracowują schemat działania (mapa myśli) i w ten sposób, krok po kroku, tworzą własną firmę lub NGO, dobierając optymalną formę prawną podmiotu (firmy, NGO) oraz rodzaj opodatkowania. Pracują z umowami, statutami i innymi dokumentami związanymi z zakładaniem działalności gospodarczej lub NGO. Podczas pracy dzielą się zadaniami.</p> <p>PRACA W DOMU Uczniowie wyszukują informacje na temat form finansowania przedsiębiorstwa/działalności NGO.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, praca ze źródłem (akty prawne), uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji; tworzenie planu działań (mapa myśli)■ praca w parach■ drzewko decyzyjne■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ notatka na temat wyszukiwania aktów prawnych (strony www), posługiwania się aktami prawnymi i wykorzystywania e-zasobów;■ zbiór dokumentów związanych z rejestracją firmy/NGO (dokumenty mogą być wypełnione w wersji elektronicznej);■ opis zadań, jakie pełnił uczeń w zespole.
	<ul style="list-style-type: none">■ krótki opis przedsiębiorstwa/NGO: nazwa, adres, forma organizacyjno-prawna itp.■ schemat (np. mapa myśli) pokazujący krok po kroku rejestrację przedsiębiorstwa/NGO – materiał zamieszczony na blogu (warto aby schemat zawierał materiały rejestracyjne – np. zdjęcia – druki, formularze, czy niezbędne strony www; w przypadku NGO może to być statut, a przynajmniej jego fragment (np. cele, członkostwo, władze, majątek, pozyskiwanie środków na działalność)■ dalszy plan działania zespołu realizującego przedsięwzięcie: <i>Kto czym się zajmuje? Kto pełni jaką rolę?</i>
	<ul style="list-style-type: none">■ Schemat opisu przedsiębiorstwa lub NGO oraz kryteria do jego wypełnienia■ Schemat prezentujący podział przedsiębiorców i NGO■ Bibliografia aktów prawnych związanych z rejestracją NGO lub firmy■ Schemat form organizacyjno-prawnych powiązany z formami opodatkowania przedsiębiorstw■ Schemat form i rodzajów NGO połączony z informacją na temat skutków prawnych zastosowania odpowiedniej formy

11.	Źródła finansowania.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe; 1.5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje i ocenia źródła finansowania przedsięwzięcia w oparciu o zasoby internetowe, jak również o informacje pozyskane z instytucji działających w jego otoczeniu; 2) współpracuje i bierze udział w podejmowaniu decyzji w zespole; 3) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wyszukuje – z wykorzystaniem zasobów internetowych – źródła finansowania i ocenia ryzyko wyboru danego źródła; ■ wyjaśnia na przykładach pojęcia: płynność finansowa, zarządzanie finansami; ■ podaje przykłady zachowań, które mogą mieć wpływ na płynność finansową i zdolność do regulowania zobowiązań; ■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie podczas pracy; ■ uczestniczy w podejmowaniu decyzji o wyborze źródła finansowania przedsięwzięcia i uzasadnia jego wybór; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Zajęcia mają formę lekcji odwróconej. Uczniowie – wykonując zadanie domowe – zdobywają informacje na temat potencjalnych źródeł finansowania wybranego przez nich przedsięwzięcia. W czasie zajęć prezentują rezultaty swojej pracy i podejmują decyzję o źródłach finansowania, uzasadniając ją. Ważnym elementem lekcji będzie ocena ryzyka i kształtowanie postaw i umiejętności związanych z zarządzaniem finansami (w tym rozumienie pojęcia płynność finansowa). Nauczyciel lub inni uczniowie powinni udzielić informacji zwrotnej na temat wyboru przez zespół źródła finansowania i związanego z nim ryzyka. Jako źródła finansowania uczniowie powinni wskazać m.in. programy operacyjne; grupy prywatnych inwestorów (np. anioł biznesu); fundusze pożyczkowe, doręczeniowe; banki; urzędy pracy; organizacje/instytucje pośredniczące. W czasie zajęć – ale także przygotowując się do lekcji – uczniowie powinni skorzystać ze strony PARP-u i lokalnego PUP-u, WUP-u oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Przy czym należy pamiętać, że uczniowie podczas pierwszej lekcji już wybrali formę działalności – firma/NGO – i teraz ten wybór będzie determinował ich aktywność na lekcji.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ lekcja odwrócona ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ notatka dotycząca pozyskiwania środków: <i>Gdzie są pieniądze na moje pomysły?</i>; ■ opis zadań, jakie uczeń wykonywał uczeń w grupie; ■ materiały, które uczeń zgromadził indywidualnie przed lekcją.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ prezentacja dostępnych źródeł finansowania inwestycji – materiał zamieszczony na blogu ■ schemat podjętej zespołowo decyzji – wybór źródła finansowania – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Schemat źródeł finansowania ■ Schemat drzewka decyzyjnego na temat wyboru źródeł finansowania ■ Przykładowe zadania na temat płynności finansowej przedsiębiorstwa/NGO czy wyboru źródeł finansowania ■ Arkusz obserwacji pracy grupy dla nauczyciela i udzielania informacji zwrotnej ■ Instrukcja do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

Rozdział 3. Treści nauczania i oczekiwane osiągnięcia uczniów

12.	Produkt i usługa (przedsiębiorstwo); cele i usługa (NGO). Działania marketingowe.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">2.5) projektuje i stosuje etyczne działania marketingowe;3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.2) przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) wykorzystuje wybrane narzędzia marketingu – marketing mix produkt, dystrybucja, cena, promocja – do budowania pozycji przedsiębiorstwa/NGO nie naruszając zasad prawnych i etycznych;2) współpracuje, negocjuje i bierze udział w podejmowaniu decyzji w zespole;3) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wyszukuje i stosuje prawne regulacje dotyczące działalności marketingowej (m.in. ochrona danych osobowych, ochrona własności intelektualnej, przeciwdziałanie praktykom ograniczającym konkurencję);■ zabiera głos w dyskusji na temat etycznych zachowań w działaniach marketingowych;■ stosuje wybrane narzędzia marketingowe, biorąc pod uwagę rodzaj przedsięwzięcia i rodzaj planowanej działalności (przedsiębiorstwo/NGO);■ określa funkcję marki na przykładzie przedsiębiorstwa lub NGO;■ opracowuje w zespole misję przedsiębiorstwa lub NGO i ją uzasadnia;■ określa rolę marketingu w przedsiębiorstwie i NGO;■ planuje i współpracuje w zespole przy wyborze narzędzi marketingowych i ich zastosowaniu;■ stosuje e-portfolio i bloga do opisu i zilustrowania przebiegu zajęć, w tym swojej pracy wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie poznają wybrane narzędzia marketingu, a także prawne regulacje dotyczące ochrony danych osobowych, ochrony własności intelektualnej, przeciwdziałania praktykom ograniczającym konkurencję. Zastanawiają się, które narzędzia marketingu zastosować do przedsiębiorstwa, a które do NGO. Określają funkcję marki w przedsiębiorstwach i NGO, definiują misję swojego przedsiębiorstwa lub NGO. Podczas pracy uczniowie rozwiązują problemy z wykorzystaniem studium przypadku.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, drzewo decyzyjne lub mapa myśli połączone ze studium przypadku, uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim informacje na temat:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wyszukiwania aktów prawnych (strony), poszukiwania się aktami prawnymi i wykorzystywanie e-zasobów;■ opis własnej roli w zespole podczas wykonywania zadań związanych z marketingiem;■ notatka: <i>Po co dbać o markę przedsiębiorstwa/NGO?</i>■ zbiór linków do aktów prawnych związanych z ochroną danych osobowych, ochroną własności i przeciwdziałaniem praktykom monopolistycznym.
	<ul style="list-style-type: none">■ prezentacja przygotowanego podczas zajęć materiału, w tym mapa myśli lub drzewko decyzyjne – materiał zamieszczony na blogu■ linki do materiałów na temat marketingu wykorzystywanych podczas pracy zespołowej
	<ul style="list-style-type: none">■ Przykładowe zadania i ćwiczenia: mapa myśli i drzewko decyzyjne oraz studium przypadku■ Materiały dotyczące marketingu (w tym marketingu mix)■ Linki do filmów związanych z marketingiem (produkt, dystrybucja, cena, promocja)■ Tekst na temat segmentacji rynku■ Zbiór aktów prawnych oraz artykułów na temat szeroko rozumianej działalności marketingowej■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

13.	Wybór strategii marketingowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 2.5) projektuje i stosuje etyczne działania marketingowe; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje role lidera lub wykonawcy; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) stosuje – pracując w zespole – wybraną strategię marketingową do budowania pozycji przedsiębiorstwa/NGO; 2) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ stosuje poznane regulacje dotyczące działalności marketingowej (m.in. dotyczące ochrony danych osobowych, ochrony własności intelektualnej, przeciwdziałania praktykom ograniczającym konkurencję); ■ stosuje jedną z przykładowych strategii: 1/ wprowadzenie nowych produktów i usług, 2/ wejście na nowe rynki krajowe lub zagraniczne, 3/ zwiększenie skali działalności poprzez pozyskanie partnera lub inwestora; ■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie i współpracuje na rzecz osiągnięcia wspólnego celu; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie zastanawiają się, jak budować pozycję rynkową przedsiębiorstwa/ NGO. Stosują jedną z przykładowych strategii: 1/ wprowadzenie nowych produktów i usług („nowy produkt”), 2/ wejście na nowe rynki („nowy rynek”), 3/ zwiększenie skali działalności poprzez pozyskanie partnera lub inwestora („nowy partner/inwestor”). Rozważają działania marketingowe pod kątem misji przedsiębiorstwa/NGO.</p> <p>PRACA W DOMU Uczniowie zastanawiają się: Co jest ważne w reklamie przedsiębiorstwa, a co w reklamie NGO? Zapoznają się z materiałami na temat reklamy i logotypu. Nauczyciel proponuje wybrane materiały pomocnicze z kolejnej lekcji.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, studium przypadku; uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ opis umiejętności, które nabył lub kształcił uczeń podczas pracy w zespole; ■ opis pełnionych ról i wykonywanych zadań związanych z marketingiem; ■ źródła, z którymi pracował uczeń w zespole.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ prezentacja przygotowanego podczas zajęć materiału (mapa myśli lub drzewko decyzyjne) – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Materiały na temat strategii marketingowych ■ Wybór reklam społecznych związanych z zaangażowaniem do działania ■ Przykładowe ćwiczenia i zadania połączone z kartą pracy ■ Wybór filmów i materiałów związanych z marketingiem ■ Zbiór aktów prawnych ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

Rozdział 3. Treści nauczania i oczekiwane osiągnięcia uczniów

14.	Promocja jako narzędzie marketingu.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">2.5) projektuje i stosuje etyczne działania marketingowe;3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.2) przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">1) wykorzystuje reklamę, jako narzędzie promocji przedsięwzięcia;2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wyszukuje i stosuje prawne oraz etyczne regulacje dotyczące działalności reklamowej;■ umie dokonać analizy prostego przekazu reklamowego np. filmu, ulotki, plakatu;■ w zespole planuje i projektuje wybrany rodzaj reklamy (ulotka, plakat, film) przedsiębiorstwa/NGO, produktu lub usługi;■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie przy tworzeniu reklam;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie przygotowują reklamę realizowanego przedsięwzięcia (np. ulotkę, plakat, film), a także wymyślają logo jako czynnik wyróżniający przedsiębiorstwo/NGO. Dodatkowo mogą opracować inne elementy logotypu. Uczniowie prezentują efekty swojej pracy, a także udzielają sobie informacji zwrotnej na temat przygotowanych reklam. Wprowadzeniem do zajęć mogą być ćwiczenia – studium przypadku – na temat etyki w reklamie lub działalności agencji reklamowej.</p> <p>PRACA W DOMU Uczniowie przygotowują mapę myśli: <i>Na czym polega e-marketing i jakie są formy e-promocji?</i> Zainteresowane zespoły – na bazie materiałów przygotowanych podczas lekcji – przygotowują krótki film reklamowy o przedsiębiorstwie/NGO.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji; tworzenie przykładowej reklamy; studium przypadku połączone z pracą w grupie■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ prezentacja własnych prac ucznia z zakresu przekazu reklamowego (np. hasło reklamowe, zaznaczone fragmenty ulotki/plakatu) – materiał może być zamieszczony w postaci zdjęcia ze wskazaniem odpowiednich elementów;■ opis wykonywanych zadań przez ucznia, a także refleksja na temat tego, czego nauczył się od innych;■ w e-portfolio mogą się również znaleźć – jako zadanie domowe – przykłady reklam społecznych, które kształtują aktywne postawy np. obywatelskie zarówno w zakresie NGO, jak i biznesu.
	<ul style="list-style-type: none">■ ulotka, plakat lub inny produkt reklamowy, który przygotowała grupa – materiał zamieszczony na blogu■ zapisy na blogu przedstawiające inne efekty pracy zespołu (np. logo lub inne elementy logotypu) – mogą to być zdjęcia materiałów oraz ilustrujące pracę nad nimi
	<ul style="list-style-type: none">■ Materiał na temat reklamy■ Materiał na temat logotypu, w tym użycie kolorów w reklamie■ Karta pracy dotycząca tworzenia reklamy i logotypu■ Zasady udzielania informacji zwrotnej na temat przygotowanej reklamy i logotypu■ Zbiór źródeł internetowych (np. artykuły, publikacje, strony blogów, przykłady stron agencji)■ Studium przypadku działania agencji reklamowej■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

15.	E-promocja.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 2.5) projektuje i stosuje etyczne działania marketingowe; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje rolę lidera lub wykonawcy; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) wykorzystuje Internet jako narzędzie budowania wizerunku firmy/NGO; 2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ umie odszukać przykładowe narzędzia e-marketingu i źródła na ich temat w Internecie; ■ zna i stosuje odpowiednie narzędzia e-marketingu do budowania wizerunku przedsiębiorstwa/NGO w sieci; ■ wykorzystuje narzędzia e-marketingu (np. Facebook, a także inne portale społecznościowe); ■ przestrzega prawa w zakresie ochrony danych osobowych; ■ dzieli się zadaniami i współpracuje w grupie; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie wykorzystują internet do przygotowania planu promocji przedsięwzięcia (produktu/usługi) lub przedsiębiorstwa/NGO na Facebooku lub planują inne działania z zakresu e-marketingu (np. kampania linków, pozycjonowanie, newsletter, marketing wirusowy, ex pand, skycraper, mailing). Podczas zajęć warto dostosować pracę uczniów do warunków sprzętowych i lokalowych szkoły, ale również należy wykorzystać urządzenia, które posiadają uczniowie (telefony komórkowe, tablety, smartfony). Za każdym razem nauczyciel powinien czuwać, aby uczniowie przestrzegali obowiązujących uregulowań prawnych, przede wszystkim w zakresie ochrony danych osobowych.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji; studium przypadku ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego; wykorzystanie telefonów i portali społecznościowych do e-promocji
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ materiały indywidualnie przygotowane przez ucznia lub wskazanie tego, co wykonał w pracy zbiorowej; ■ przykłady e-narzędzi w marketingu, w tym te, których zastosowanie ćwiczył uczeń; ■ informacje i przykłady, jak wykorzystać e-narzędzia do promocji swojej osoby czy poszukiwania pracy; ■ notatka <i>Jak chronić swoją prywatność w sieci? Na co należy zwrócić uwagę w sieci w przypadku ochrony danych osobowych?</i>; ■ opis pełnionej w zespole roli.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ przygotowana e-reklama przedsięwzięcia lub przedsiębiorstwa/NGO – materiał opublikowany na blogu ■ opis pracy uczniów wraz z materiałem zdjęciowym – materiał opublikowany na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Materiał na temat e-marketingu ■ Karta pracy dotycząca tworzenia e-reklamy ■ Zbiór narzędzi, za pomocą których uczniowie mogą tworzyć przykładowe materiały promocyjne w sieci ■ Zbiór zadań na temat wykorzystywania internetu w promocji ■ Słownik e-promocji ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

16.	Biznesplan – cele działania.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów;4) analizuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym na podstawie zebranych informacji o rynku;1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;2) przyjmuje role lidera lub wykonawcy;4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) planuje i prognozuje przedsięwzięcie o charakterze finansowym związane z pozyskaniem środków;2) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ zna strukturę i elementy biznesplanu;■ przygotowuje biznesplan przedsięwzięcia wg wskazanych kryteriów, w tym opisuje przedsięwzięcie, podaje jego cele, stosuje analizę SWOT;■ wymienia przykłady zastosowanie biznesplanu w życiu codziennym;■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Do zaproponowanego przez nauczyciela studium przypadku uczniowie przygotowują konkretny biznesplan (fragment). Może to być również fragment wniosku o dofinansowanie przedsięwzięcia. Tego typu działanie może dotyczyć dwóch przypadków: 1) uczniowie wyszukują konkursy na dofinansowanie przedsięwzięć lub NGO/przedsiębiorstwa i do konkretnych przypadków opracowują wniosek; 2) uczniowie przygotowują biznesplan do podanych przez nauczyciela kryteriów.</p> <p>Ważnym elementem pierwszej lekcji z tego cyklu będzie poznanie kryteriów konkursowych. I tak kryteria można ustalić wspólnie z uczniami, ale też może je podać nauczyciel lub mogą to być realne kryteria, kiedy uczniowie przygotowują wniosek do odbywającego się w tym czasie konkursu grantowego.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: praca nad wypełnianiem wniosku (opis, cele) – studium przypadku i analiza SWOT■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ struktura biznesplanu i przynajmniej jeden przykład, jak to przełożyć na życie codzienne;■ opis pełnionej roli ucznia w zespole oraz refleksja na temat nabywanych umiejętności.
	<ul style="list-style-type: none">■ fragment opracowanego biznesplanu (opis, cele, analiza SWOT), ewentualnie wypełniony wniosek – materiał zamieszczony na blogu■ zbiór linków do dokumentów związanych z realizowanym przedsięwzięciem; ewentualnie bibliografia – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none">■ Interaktywny materiał na temat biznesplanu■ Wniosek/biznesplan połączony ze studium przypadku■ Biznesplany – dla przedsiębiorstwa i NGO – do wykorzystania na zajęciach w formie studium przypadku lub materiału poglądowego dla uczniów■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

17.	Biznesplan – aspekty finansowe.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów; 2.4) analizuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia o charakterze ekonomicznym na podstawie zebranych informacji o rynku; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.2) przyjmuje role lidera lub wykonawcy; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) określa i prognozuje efekty finansowe przedsięwzięcia; 2) stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wymienia elementy przykładowego budżetu i umie zaplanować koszty oraz przychody; ■ stosuje strukturę i elementy biznesplanu do konkretnego działania (struktura kosztów i przychodów); ■ przygotowuje biznesplan przedsięwzięcia wg wskazanych kryteriów, tworzy plan finansowy i prognozę, analizuje efektywność przedsięwzięcia; ■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Zajęcia są kontynuacją poprzedniej lekcji związanej z biznesplanem. Tak jak to było w pierwszej części uczniowie przygotowują konkretny biznesplan, ale tym razem zajmują się jego aspektami finansowymi. Pracują nad tym samym wnioskiem, który realizowali podczas zajęć „Biznesplan – cele działania”.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: praca nad wypełnianiem wniosku, połączona ze studium przypadku budżetu; wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ notatka o zasadach tworzenia budżetu i celowości tego typu działania, w przełożeniu na sytuację dania codziennego; ■ opis zadań, które wykonywał uczeń oraz refleksja na temat zdobywanych umiejętności; ■ opis roli ucznia w zespole.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ opracowany przez zespół biznesplan (fragment) konkretnego działania – materiał zamieszczony na blogu ■ wypełniony wniosek (część budżetowa) – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Interaktywny materiał na temat biznesplanu ■ Wniosek/biznesplan połączony ze studium przypadku ■ Biznesplany – dla przedsiębiorstwa i NGO – do wykorzystania na zajęciach w formie studium przypadku lub materiału poglądowego dla uczniów ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

18.	Wprowadzenie do księgowości przedsiębiorstwa.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe;1.5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów;3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) analizuje akty prawne, w tym e-zasoby do określenia form i zasad opodatkowania;2) na podstawie obowiązujących aktów prawnych rozróżnia formy opodatkowania;3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ na podstawie fragmentów ustaw i aktów wykonawczych do ustaw wskazuje przykłady działalności objętej opodatkowaniem na zasadach ogólnych, podatkiem liniowym, ryczałtem ewidencjonowanym, kartą podatkową, podatkową książką przychodów i rozchodów;■ korzysta z e-zasobów;■ wskazuje różnice między: opodatkowaniem na zasadach ogólnych, podatkiem liniowym, ryczałtem ewidencjonowanym, kartą podatkową, podatkową książką przychodów i rozchodów;■ wykorzystuje dostępne narzędzia internetowe do dokonywania prostych obliczeń kosztów, przychodu, dochodu – do obliczeń stosuje arkusz kalkulacyjny;■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE</p> <p>W oparciu o akty prawne i studium przypadku uczniowie rozwiązują proste kazusy, w których wyjaśniają różnice między formami opodatkowania. Stosują proste obliczenia z zastosowaniem arkusza kalkulacyjnego i narzędzi internetowych. W czasie ćwiczeń rozróżniają przychód, koszt, dochód; analizują lub wypełniają fragmenty PIT-ów.</p> <p>PRACA W DOMU</p> <p>Uczniowie przygotowują instrukcję <i>Zasady przechowywania dokumentów finansowych przedsiębiorstwa/NGO</i>.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, wykorzystanie studium przypadku; praca ze źródłami (ustawy; rozporządzenia, dokumenty)■ praca w parach■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ refleksja na temat nabytych umiejętności z podaniem przykładów wykonywanych zadań;■ krótka notatka o formach opodatkowania z podaniem pomysłów na zastosowanie nabytej wiedzy w przyszłości;■ bibliografia stron www związanych z omawianymi zagadnieniami;■ notatka: <i>Dlaczego warto być na bieżąco z prawem podatkowym?</i>
	<ul style="list-style-type: none">■ opis wykonywanych przez grupę zadań – materiał zamieszczony na blogu■ schemat związany z formami opodatkowania i wyborem najbardziej korzystnej z form dla przedsiębiorstwa/NGO – materiał zamieszczony na blogu■ <i>Zasady przechowywania dokumentów finansowych przedsiębiorstwa/NGO</i> – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none">■ Materiał o formach opodatkowania■ Słownik pojęć z zakresu księgowości i finansów■ Zbiór zadań do wykorzystania na zajęciach■ Zestawienie przykładowych narzędzi internetowych (np. kalkulatory) do wykorzystania na zajęciach■ Zbiór aktów prawnych (linki do e-zasobów) oraz dokumentów (np. PIT, książka przychodów i rozchodów)■ Instrukcje do wniosków i refleksji w e-portfolio i na blogu

19.	Podstawy księgowości i finansów (cz. 1).
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe; 1.5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wypełnia wybrane dokumenty księgowe występujące w przedsiębiorstwie i NGO; 2) wykorzystuje Internet i pocztę elektroniczną w prowadzeniu działalności przedsiębiorstwa i NGO; 3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wypełnia rachunek, w tym rachunek do umowy zlecenia i do umowy o dzieło; wyjaśnia poszczególne jego elementy; ■ wyjaśnia pojęcia umowa o dzieło, umowa zlecenia; ■ wyszukuje błędy w przykładowych rachunkach i sporządza korektę rachunku; ■ wyszukuje i stosuje wybrane kalkulatory internetowe, a także arkusz kalkulacyjny w konkretnych przypadkach; ■ wypełnia dowód wewnętrzny, ewidencję wyposażenia, przebieg pojazdu; ■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie na podstawie przykładów i z wykorzystaniem narzędzi internetowych (ale także tradycyjnych) wypełniają wybrane dokumenty np. rachunek, korektę rachunku, rachunek do umowy zlecenia czy umowy o dzieło. Wyszukują błędy w przykładowych rachunkach i przygotowują do nich korekty.</p> <p>PRACA W DOMU Uczniowie wyszukują informacje na temat: <i>Co to jest VAT? W jakich zakupach codziennych mamy podatek VAT? Kto to jest „vatowiec”? Czy budżet państwa korzysta, czy traci na podatku VAT?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, studium przypadku, praca ze źródłem (dokumenty, druki), ocena koleżeńska ■ praca w parach ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ opis wykonywanych zadań i zdobywanych umiejętności; refleksja na temat tego, które z nich i w jaki sposób uczeń może zastosować w przyszłości; ■ notatka: <i>Jaka jest różnica między umową zlecenia, a umową o dzieło?</i> ■ zbiór dokumentów przygotowanych przez ucznia lub zdjęcia wykonywanych czynności i sporządzonych formularzy; ■ refleksja ucznia: <i>W jaki sposób można wykorzystać internet do prowadzenia przedsiębiorstwa lub NGO?</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ opis wykonywanych przez grupę zadań ■ refleksja zespołowa: <i>Co był łatwe; co było trudne? Jak pokonać w przyszłości trudności?</i> – materiał zamieszczony na blogu ■ efekty pracy zespołu (dokumenty, zadania, formularze, druki) – materiał na blogu, także w formie zdjęć ■ bibliografia stron www związanych z omawianymi zagadnieniami – materiał zamieszczony na blogu ■ mapa myśli: <i>Cechy charakterystyczne umowy zlecenia i umowy o dzieło</i> – materiał zamieszczony na blogu ■ notatka: <i>Co to jest VAT? W jakich zakupach codziennych mamy podatek VAT? Kto to jest „vatowiec”? Czy budżet państwa korzysta, czy traci na podatku VAT?</i> – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Słownik podstawowych pojęć z zakresu księgowości i finansów ■ Schemat budowy rachunku ■ Tabela porównująca umowę zlecenia i umowy o dzieło ■ Zadania dotyczące sporządzania rachunku, korekty do rachunku, rachunku do umowy zlecenia i umowy o dzieło ■ Zestawienie przykładowych narzędzi internetowych do wykorzystania na zajęciach ■ Zbiór aktów prawnych (linki do e-zasobów) oraz dokumentów ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

Rozdział 3. Treści nauczania i oczekiwane osiągnięcia uczniów

20.	Podstawy księgowości i finansów (cz 2).
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe;1.5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów;3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie;
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) wypełnia wybrane dokumenty księgowe występujące w przedsiębiorstwie i NGO;2) wykorzystuje Internet i pocztę elektroniczną w prowadzeniu działalności przedsiębiorstwa i NGO; dokonuje selekcji informacji (zasobów internetowych) pod względem rzetelności źródła i aktualności podanych danych;3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ korzysta z aktów prawnych, w tym e-zasobów; wyszukując informacje na temat podatku VAT i stawek podatku VAT;■ wypełnia fakturę i e-fakturę; do obliczeń stosuje wybrane kalkulatory internetowe, a także arkusz kalkulacyjny;■ wyszukuje błędy w przykładowej fakturze i przygotowuje jej korektę;■ wypełnia fragment przykładowej deklaracji VAT;■ wykorzystuje Internet i pocztę elektroniczną w prowadzeniu działalności, w szczególności e-faktura;■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>W pierwszej części zajęć nauczyciel nawiązuje do pracy w domu, a poszczególne zespoły prezentują swoje zapisy na blogu. Następnie – korzystając z wybranych aktów prawnych i e-zasobów – uczniowie wyjaśniają pojęcia: VAT, stawki VAT, wykonują proste obliczenia, wypełniają fakturę, e-fakturę i fragment deklaracji VAT lub wyszukują błędy w fakturze lub deklaracji VAT. W czasie zajęć pracują na prostych przykładach (studium przypadku) i dzielą się zadaniami w grupie. Ponadto stosują samoocenę i ocenę koleżeńską. W podsumowaniu zajęć warto odwołać się do pytania z zadania domowego: <i>Czy budżet państwa korzysta, czy traci na podatku VAT?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, studium przypadku, praca ze źródłem (dokumenty, druki, formularze), stosowanie TIK, samooceny i oceny koleżeńkiej■ dyskusja■ praca w parach■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ opis wykonywanych zadań i zdobywanych umiejętności; refleksja na temat tego, które z nich i gdzie uczeń może zastosować w przyszłości;■ notatka: <i>Co warto zapamiętać na temat VAT? O czym należy pamiętać wypełniając fakturę?</i>■ zbiór dokumentów, formularzy przygotowanych przez ucznia lub zdjęcia wykonywanych czynności i sporządzonych formularzy.
	<ul style="list-style-type: none">■ opis wykonywanych przez grupę zadań i refleksja: <i>Co było łatwe? Co było trudne? Jak pokonać w przyszłości trudności?</i> – materiał zamieszczony na blogu■ efekty pracy zespołu (dokumenty, zadania, formularze, druki) – materiał na blogu, także w formie zdjęć■ bibliografia stron www związanych z omawianymi zagadnieniami – materiał zamieszczony na blogu■ ulotka <i>VAT bez tajemnic</i> przygotowana przez zespół – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none">■ Słownik pojęć z zakresu księgowości i finansów■ Schemat struktury faktury■ Zadania dotyczące sporządzania faktury, e-faktury, korekty faktury, deklaracji VAT■ Zestawienie przykładowych narzędzi internetowych (np. kalkulatory) do wykorzystania na zajęciach■ Zbiór aktów prawnych oraz dokumentów i formularzy■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

21.	Podstawy księgowości – rozliczenia z ZUS i Urzędem Skarbowym.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.4) określa etapy realizacji przedsięwzięcia i dzieli je na zadania cząstkowe; 1.5) prognozuje efekty finansowe oraz pozafinansowe przedsięwzięcia z uwzględnieniem kosztów i przychodów; 3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej; 3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji; 3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyszukuje i stosuje w praktyce informacje na temat zobowiązań przedsiębiorców i NGO wobec ZUS i US; 2) wypełnia fragmenty dokumentów związanych z rozliczeniami z ZUS i US; 3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wskazuje przykłady rozliczeń dokonywanych z US i ZUS, w tym rozliczenia przedsiębiorcy i rozliczenia z tytułu wynagrodzeń pracowniczych; ■ uzasadnia aspekt formalno-prawny zobowiązań wobec ZUS i Urzędu Skarbowego; ■ wykorzystuje internet do wyszukania niezbędnych informacji na temat obowiązujących składek i zobowiązań podatkowych; ■ wykorzystuje internet i pocztę elektroniczną w prowadzeniu działalności, w szczególności ZUS i US online, (w tym e-płatnik, e-deklaracja); ■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie, pracując w grupach, wypełniają proste dokumenty. Poznają, co to są: e-płatnik i e-deklaracja. Zajęcia mogą również przybrać formę wizyty w urzędzie albo np. pokazu przygotowanego przez pracowników US połączonego z ćwiczeniami praktycznymi. Dodatkowo w czasie tych zajęć warto zająć się uczniami tematem organizacji pożytku publicznego – można uczniom zaproponować dyskusję na temat: <i>Dlaczego przekazanie 1% w rocznym zeznaniu podatkowym na organizację pożytku publicznego jest ważnym działaniem obywatelskim?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, studium przypadku, praca ze źródłem (dokumenty, druki, formularze), studium przypadku, praca ze źródłem (dokumenty, druki, formularze) ■ praca w parach ■ wycieczka obywatelska – zajęcia w urzędzie ■ dyskusja ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ analiza SWOT: <i>Moje umiejętności związane z rozliczaniem zobowiązań z ZUS i Urzędem Skarbowym;</i> ■ zbiór dokumentów związanych z rozliczeniami z ZUS oraz Urzędem Skarbowym lub wskazanie przez ucznia, z którymi dokumentami pracował; ■ opis wykonywanych czynności w ramach pracy w zespole.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ opis wykonywanych przez grupę zadań – materiał zamieszczony na blogu, także w formie zdjęć ■ efekty pracy zespołu, czyli wypełnione druki i formularze – materiał zamieszczony na blogu ■ zestaw stron www z informacjami na temat rozliczeń z ZUS i Urzędem Skarbowym – materiał zamieszczony na blogu ■ refleksja: <i>Dlaczego przekazanie 1% w rocznym zeznaniu podatkowym na organizację pożytku publicznego jest ważnym działaniem obywatelskim?</i> – materiał zamieszczony na blogu ■ mapa organizacji pożytku publicznego w okolicy – materiał przygotowany przez zespół i opublikowany na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Zestaw ćwiczeń i kart pracy związanych z wypełnianiem deklaracji ■ Słownik pojęć z zakresu rozliczeń z ZUS i Urzędem Skarbowym ■ Zbiór stron www z narzędziami internetowymi związanymi z rozliczaniem się z ZUS i US ■ Prezentacja na temat rozliczeń przedsiębiorców i organizacji typu NGO ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

22.	Czynniki sukcesu przedsięwzięcia. Sylwetka i rola menadżera.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1.2) charakteryzuje cechy skutecznego menadżera;4.3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) określa kluczowe czynniki decydujące o powodzeniu przedsięwzięć ekonomicznych (w tym rolę skutecznego menadżera w kontekście potrzeb przedsiębiorstwa/NGO);2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wymienia czynniki decydujące o powodzeniu przedsięwzięcia ekonomicznego;■ podaje cechy i zachowania dobrego menadżera;■ wyjaśnia co to są umiejętności miękkie i jakie mają znaczenie w zarządzaniu;■ wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy menadżerem a liderem;■ ocenia swoje umiejętności, cechy i kompetencje w kontekście sylwetki dobrego menadżera;■ charakteryzuje wybrane style zarządzania;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie, pracując w zespołach, określają kluczowe czynniki decydujące o powodzeniu przedsięwzięć gospodarczych i społecznych. Opisują rolę skutecznego menadżera w kontekście potrzeb przedsiębiorstwa/NGO, wskazują na rolę menadżera i lidera w osiągnięciu celu przedsięwzięcia. Ponadto zwracają uwagę na rolę kompetencji miękkich w pracy menadżera, odwołując się do dotychczasowej pracy zespołu.</p> <p>PRACA W DOMU Chętni uczniowie mogą przygotować: 1) wypowiedź na temat: <i>Polscy menadżerowie w międzynarodowych korporacjach – są, czy ich nie ma?</i> 2) film o lokalnych menadżerach (2 min.): <i>Lokalny menadżer poszukiwany?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, wykorzystanie TIK – praca z przygotowanym źródłem: film, fragmenty publikacji, w tym artykułów■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ lista kryteriów sukcesu (razem z zarządzaniem i menadżerem);■ notatka: <i>Co to są kompetencje miękkie w pracy menadżera?</i>;■ refleksja: <i>Czy mam cechy, które pozwalają mi być menadżerem skutecznym? Jeżeli tak, to co to za cechy?</i>
	<ul style="list-style-type: none">■ refleksja grupy: <i>Czy jest ktoś wśród nas, kto mógłby/chciałby pełnić rolę menadżera?</i> – materiał zamieszczony na blogu■ zebrane refleksje poszczególnych uczniów nad dotychczasową pracą grupy w aspekcie liderowania i bycia skutecznym menadżerem■ notatka: <i>Polscy menadżerowie w międzynarodowych korporacjach – są, czy ich nie ma?</i> lub film: <i>Lokalny menadżer poszukiwany</i>
	<ul style="list-style-type: none">■ Materiał na temat dobrego menadżera oraz stylów zarządzania■ Karta oceny własnych cechy i kompetencji w kontekście sylwetki dobrego menadżera■ Wybór filmów na temat stylów zarządzania■ Zbiór artykułów opisujących style zarządzania i przykłady dobrych praktyk■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

23.	Prezentacja – przygotowanie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 4.1) przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia; 4.2) wymienia efekty pracy; 4.3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego;
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) planuje prezentację efektów pracy zespołowej i indywidualnej; 2) opracowuje w zespole kryteria oceny prezentacji; 3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wspólnie z innymi planuje pokaz efektów pracy grupy i określa kryteria oceny prezentacji; ■ określa cele prezentacji, podjęte działania, formułuje wnioski; ■ pokazuje trwałość podjętych działań i aspekt społeczny przedsięwzięcia; ■ przygotowuje prezentację – zestawiając ze sobą w sposób logiczny i uporządkowany – zebrane podczas pracy materiały m.in. opracowane schematy, wykresy; ■ dzieli się rolami oraz zadaniami podczas planowania prezentacji; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie planują w grupach sposób przeprowadzenia prezentacji, w tym zastanawiają się: <i>Co będzie jej celem? Jakie efekty pracy i wnioski zaprezentują? Jakich użyjemy środków, czy będzie to TIK?</i> Dodatkowo nauczyciel może przeprowadzić ćwiczenie z kamerą lub nawet telefonem komórkowym, na podstawie którego uczniowie zobaczą siebie podczas prezentacji. Uczniowie mogą również zastanowić się w jaki sposób – podczas prezentacji – wypromować najważniejsze ich wspólne działania realizowane podczas pracy na zajęciach ekonomii w praktyce.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji; tworzenie harmonogramu np. metodą wykresu (diagramu) Gantta ■ praca w grupach; m.in. z wykorzystaniem kamery ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ rola ucznia w prezentacji i planowaniu pracy; ■ lista zadań i czynności, które ma wykonać uczeń; ■ wnioski na temat tego, jak promować wspólne działania zespołu.
	<ul style="list-style-type: none"> ■ kryteria oceny prezentacji wypracowane podczas zajęć – materiał zamieszczony na blogu ■ harmonogram przygotowań do prezentacji, w tym wykorzystanie TIK zastosowanie wykresu (diagramu) Gantta – materiał zamieszczony na blogu ■ lista wykorzystanych podczas prezentacji umiejętności i narzędzi poznanych na zajęciach ekonomii w praktyce (ale także poza zajęciami) ■ cele prezentacji zespołu, wybrane efekty, wnioski – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Przykładowe kryteria oceny prezentacji ■ Materiał: <i>Jak przygotować dobrą prezentację?</i> ■ Zbiór linków na temat prezentacji zasad przemawiania ■ Scenariusz zajęć lub ćwiczenia np. z użyciem kamery dotyczących przygotowania się do prezentacji ■ Instrukcje do wniosków i refleksji w e-portfolio i na blogu

24. i 25.	Prezentacja.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">4.1) przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia;4.2) wymienia efekty pracy;4.3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ol style="list-style-type: none">1) wspólnie z innymi osobami z grupy prezentuje efekty pracy zespołu;2) ocenia pracę własną i innych wg podanych kryteriów;3) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wspólnie z innymi osobami z grupy prezentuje efekty pracy zespołu stosując przygotowane kryteria oceny;■ stosuje samoocenę, ocenę koleżeńską i udziela informacji zwrotnej, posługując się wypracowanymi kryteriami;■ uczestniczy w pracy zespołu/klasz nad formułowaniem kryteriów oceny projektu;■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie; angażuje się na rzecz grupy;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie prezentują efekty pracy zespołowej, na zakończenie każdy z nich – indywidualnie – przyznaje środki finansowe dla wybranej grupy (podział środków). W pracy, oprócz prezentacji swoich działań, uczniowie dokonują samooceny i oceny koleżeńkiej.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: grupowa prezentacja■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ refleksja po prezentacji zespołu;■ samoocena własnej pracy ucznia i zaangażowania podczas prezentacji zespołu.
	<ul style="list-style-type: none">■ prezentacja zespołu (opis, prezentacja, zdjęcia lub film) – materiał przygotowany także na blogu■ wnioski po prezentacji zespołu – materiał przygotowany także na blogu
	<ul style="list-style-type: none">■ Plan prezentacji uczniowskich■ Instrukcje do prezentacji■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

26.	Ocena realności przedsięwzięcia.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <p>4.2) wymienia efekty pracy;</p> <p>4.3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego;</p> <p>4.4) ocenia możliwości realizacji przedsięwzięcia o podobnym charakterze na gruncie realnej gospodarki rynkowej.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <p>1) dokonuje oceny realności przedsięwzięcia;</p> <p>2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wskazuje i charakteryzuje mocne i słabe strony przedsięwzięcia, jego szanse i zagrożenia; ■ podaje przykładowe sposoby radzenia sobie z trudnościami; ■ prognozuje, co może stać się z przedsięwzięciem za dwa lata; ■ określa niezbędne zasoby, które pomogą im w zespole zrealizować zaplanowane przedsięwzięcie w swoim miejscu zamieszkania; ■ dzieli się rolami oraz zadaniami w grupie; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Na podstawie przypadku i karty pracy uczniowie dokonują oceny realności przedsięwzięcia, wskazując ewentualne trudności i podają sposoby radzenia sobie z nimi. Mogą to zrobić, przeprowadzając symulację: <i>Co stanie się z ich przedsięwzięciem za dwa lata? Całość działań może zostać podsumowana dyskusją na temat: Co jest ważniejsze: pomysł na działalność czy osobowość człowieka?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, studium przypadku; uczenie się we współpracy, podejmowanie decyzji ■ analiza SWOT lub symulacja połączona z dyskusją ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ refleksja na temat zdobytego doświadczenia podczas pracy nad oceną realności przedsięwzięcia: <i>Które przedsięwzięcie można zrealizować, a które nie? Co o tym decyduje? Jak być przedsiębiorczym realistą?</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ określenie niezbędnych zasobów, które pomogą w realizacji zaplanowanego przedsięwzięcia (w swoim miejscu zamieszkania) – materiał zamieszczony na blogu ■ słabe i mocne strony przedsięwzięcia, szanse i zagrożenia utrudniające realizację przedsięwzięcia z przykładami ich rozwiązywania, radzenia sobie z trudnościami – materiał zamieszczony na blogu ■ wnioski z dyskusji: <i>Co jest ważniejsze: pomysł na działalność czy osobowość człowieka?</i>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Materiał metodyczny dla nauczyciela na temat oceny realności przedsięwzięcia ■ Arkusz oceny analizy SWOT ■ Zadanie pomagające uczniom ocenić realność przedsięwzięcia połączone ze scenariuszem symulacji ■ Bibliografia stron www i publikacji związanych z omawianym zagadnieniem ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

27.	Samoocena i ocena koleżeńska.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie;4.2) wymienia efekty pracy;4.3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">1) doskonalą umiejętność samooceny własnych predyspozycji w zakresie pracy zespołowej i umiejętność udzielania informacji zwrotnych innym członkom zespołu;2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ udziela i przyjmuje informację zwrotną w swoim zespole;■ dokonuje samooceny swojego zaangażowania w pracę zespołu;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie w grupach dokonują informacji zwrotnej i samooceny. Wspólnie z nauczycielem wyciągają wnioski do pracy na przyszłość.</p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań, ćwiczenia w udzielaniu informacji zwrotnej■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ refleksja indywidualna: <i>Co dla mnie było ważne podczas zajęć ekonomii w praktyce? Co wykorzystam w przyszłości? Jak będę dalej pracować nad swoim rozwojem?</i>
	<ul style="list-style-type: none">■ wnioski zespołu: <i>Co to jest IZ? Na czym polega udzielenie sobie informacji zwrotnych przez członków zespołu? Co należy zrobić, aby wszyscy czuli się bezpiecznie?</i> – materiał zamieszczony na blogu
	<ul style="list-style-type: none">■ Cele i zasady udzielania informacji zwrotnej■ Narzędzia do udzielania informacji zwrotnej■ Arkusz do obserwacji procesu w zespołach■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

28.	Moje e-portfolio.
	<p>Uczeń/uczennica: 1.1) przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia.</p>
	<p>Uczeń/uczennica: 1) doskonali umiejętność prezentacji; 2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ dokonuje selekcji i przetwarza informacje zamieszczane w trakcie zajęć na e-portfolio; ■ prezentuje swoje portfolio (lub jego elementy) wybranym osobom i nauczycielowi; ■ przyjmuje informację zwrotną od kolegów i koleżanek oraz od nauczyciela; udziela informacji zwrotnej kolegom i koleżankom; ■ dokonuje samooceny; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>PRACA W KLASIE Uczniowie prezentują swoje e-portfolio i otrzymują informację zwrotną. Sami udzielają informacji zwrotnej do udostępnionych im indywidualnych prezentacji.</p> <p>PRACA W DOMU W ramach pracy domowej nauczyciel prosi o ponowne indywidualne wykonanie autodiagnozy kompetencji, którą uczniowie zrobili na początku kursu. Zadaniem uczniów jest, jeżeli pojawiły się różnice pomiędzy ich wskazaniami dokonanymi na początku i teraz, uaktualnienie odpowiednich zapisów w e-portfolio.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ prezentacja portfolio (fragmenty) przed audytorium i samoocena – praca indywidualna ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ zapis samooceny; ■ informacja zwrotna od grupy i ustosunkowanie się do niej; ■ notatka: <i>Po co samoocena? Jak dokonywać samooceny?</i>
	<p>Nie jest przewidziana.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Materiał o samoocenie do przypomnienia i karty samooceny ■ Instrukcja do przeprowadzenia autodiagnozy 11 kompetencji ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

29.	Społeczna odpowiedzialność/ekonomia społeczna.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">3.1) stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej;3.4) przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji;3.5) współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">1) wskazuje na potrzebę istnienia podmiotów ekonomii społecznej i jego roli w społeczności lokalnej;2) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none">■ wyodrębnia podmioty ekonomii społecznej w najbliższym otoczeniu;■ zbiera informacje na temat podmiotów ekonomii społecznej w swoim miejscu zamieszkania i tworzy ich mapy;■ podaje cel działania spółdzielni socjalnej;■ podaje przykłady funkcji, jakie pełnią podmioty ekonomii społecznej w społeczności lokalnej;■ podaje argumenty i uzasadnia swoje zdanie w dyskusji;■ dzieli się pracą i obowiązkami;■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Zajęcia mogą odbyć się z zastosowaniem dyskusji albo z wykorzystaniem stron www poświęconych tematyce NGO czy ekonomii społecznej. Uczniowie w grupach przygotowują mapy lokalnych podmiotów ekonomii społecznej. Jeśli zostanie zastosowany wariant dyskusji, wówczas zadaniem uczniów będzie przygotowanie się do zajęć w domu, natomiast na samej lekcji mogą oni rozstrzygnąć problem: <i>Czy podmioty ekonomii społecznej uczą przedsiębiorczości i są lekarstwem na wykluczenie społeczne?</i></p>
	<ul style="list-style-type: none">■ praca zespołowa: wykonywanie zleconych przez nauczyciela zadań■ dyskusja lub debata nawet wykraczająca poza ramy lekcji z udziałem miejscowych podmiotów ekonomii społecznej; praca w grupach nad tworzeniem lokalnej sieci podmiotów ekonomii społecznej■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none">■ refleksja na temat zdobytych umiejętności podczas pracy w grupie i argumentów po udziale w debacie/dyskusji.
	<ul style="list-style-type: none">■ mapa lokalnych podmiotów ekonomii społecznej przygotowana np. z wykorzystaniem narzędzi internetowych lub TIK
	<ul style="list-style-type: none">■ Zestaw stron www, publikacji, aktów prawnych, filmów na temat działalności podmiotów ekonomii społecznej do wykorzystania na zajęciach■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio i na blogu

30.	Podsumowanie zajęć.
	<p>Uczeń/uczennica: 4.3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego.</p>
	<p>Uczeń/uczennica: 1) ocenia różne aspekty zajęć ekonomia w praktyce; 2) dzieli się refleksjami; 3) podejmuje decyzje dotyczące kontynuowania działań z zakresu przedsiębiorczości; 4) wyszukuje informacje dotyczące możliwości kontynuowania działań z zakresu przedsiębiorczości; 5) stosuje e-portfolio i bloga do opisu pracy indywidualnej i zespołowej.</p>
	<p>Uczeń/uczennica:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ porównuje wyniki autoewaluacji z początku i końca kursu, interpretuje je, m.in. wskazując na zmiany, które zaszły w określonych obszarach; ■ dzieli się opinią o przebiegu zajęć i ich poziomie oraz poziomie swojego uczestnictwa; ■ podejmuje decyzje co do dalszych działań powiązanych z przedsiębiorczością, ewentualnie planuje je w ogólny sposób, indywidualnie bądź zespołowo; ■ stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej wg podanych kryteriów.
	<p>Uczniowie wspólnie z nauczycielem podsumowują całość zajęć. Porównują wyniki autoewaluacji z początku i końca realizacji przedmiotu i interpretują je, m.in. wskazując na zmiany, które zaszły. Zastanawiają się nad wykorzystaniem w przyszłości zdobytych umiejętności, planują ewentualne działania</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ prezentacja (nauczyciela) z komentarzami ■ praca zespołowa: dyskusja i wypowiedzi na forum i w zespole ■ wykorzystanie TIK – praca indywidualna ucznia (e-portfolio) oraz praca zespołowa (blog) z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego
	<p>Wypełnione e-portfolio, a w nim:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ wybrane własne wypowiedzi na forum i w zespole; ■ wskazania ewaluacyjne na „tarczy strzelniczej”.
	<p>Nie jest przewidziana.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ■ Materiał do ewaluacji: <i>Tarcza strzelnicza</i> ■ Instrukcje do notatek i refleksji w e-portfolio

ROZDZIAŁ 4

PROCEDURY OSIĄGANIA SZCZEGÓŁOWYCH CELÓW EDUKACYJNYCH

Poniższy rozdział przypomina zasady uczenia się przez doświadczenie i we współpracy, przedstawia zasady organizacji pracy na lekcji oraz materiałów dydaktycznych, wybrane metody angażujące i motywujące uczniów do nauki, w tym metodę e-portfolio i projektu oraz rolę oceniania kształtującego w osiągnięciu szczegółowych celów edukacyjnych.

Zajęcia w programie „Młodzi Przedsiębiorczy” (w tym materiały dydaktyczne i proponowane metody) zostały tak zaplanowane, by wyposażyć uczniów w umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości, tak podczas edukacji szkolnej, jak i w przyszłości.

W osiągnięciu tego celu pomogą nauczycielowi:

- podstawowa wiedza nauczyciela o uczeniu się przez doświadczenie oraz uczeniu się we współpracy;
- stworzenie w klasie warunków (nie tylko fizycznych) sprzyjających uczeniu się;
- dobra organizacja zajęć;
- wykorzystanie różnorodnych materiałów dydaktycznych;
- znajomość aktywizujących i motywujących metod nauczania i umiejętność ich zastosowania, w tym zwłaszcza metody e-portfolio i projektu;
- stosowanie zasad oceniania kształtującego.

UCZENIE SIĘ PRZEZ DOŚWIADCZENIE

Uczenie się przez doświadczenie to proces zdobywania wiedzy, w którym inicjującą i wiodącą rolę odgrywa **praktyka i konkretne doświadczenie**. Taką formułę uczenia się uznał za najbardziej efektywną David A. Kolb, twórca modelu uczenia się przez doświadczenie, którego graficzne przedstawienie, zwane **cyklem Kolba** jest powszechnie znane i wykorzystywane w różnych współczesnych teoriach uczenia się/nauczania. Cykl ten obejmuje cztery fazy (etapy): 1. Konkretno doświadczenie, 2. Analiza, obserwacja, refleksja, 3. Teorie, wnioski, 4. Zastosowanie, działanie, sprawdzanie. Choć każdy uczący się posiada pewne niepowtarzalne skłonności i uzdolnienia sprawiające, że preferuje któryś z etapów cyklu, każdy proces pełnego uczenia powinien wszystkie je uwzględnić.

Tradycyjne podejście do nauczania zakłada, że powinno się je zaczynać od zapoznania uczniów z określoną teorią, a dopiero następnie ewentualnie przejść do ćwiczeń praktycznych. Koncepcja uczenia się przez doświadczenia sugeruje, że co najmniej równie uzasadniony jest także odwrotny tok postępowania. Wiedzę, zwłaszcza utrwaloną i możliwą do zastosowania, zdobywa

się bowiem przede wszystkim w następstwie działań praktycznych, które są nieodzownym warunkiem całego procesu. Nauka poprzez doświadczenie czy też w odniesieniu do dotychczasowych doświadczeń daje przy tym zdecydowanie lepsze rezultaty, niż nabywanie wiedzy poprzez bierne słuchanie czy też samodzielną lekturę.

W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” zostały stworzone warunki do tak pojmowanego uczenia się przez doświadczenie. Uczniowie:

- **uczestniczą w realizacji praktycznego przedsięwzięcia** polegającego na zaplanowaniu, zrealizowaniu i zweryfikowaniu własnego projektu ekonomicznego;
- **posługują się rozwiązaniami, dokumentami, formularzami, narzędziami** aktualnie znajdującymi się w użyciu w obszarze funkcjonowania przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych;
- w ramach licznych studiów przypadków **przeżywają i analizują sytuacje zaczerpnięte z życia codziennego**;
- **pracują w zespołach** projektowych i doświadczają na sobie różnych aspektów ich funkcjonowania.

Wnioski z teorii Dawida A. Kolba stanowią również o tym, iż samo doświadczenie, choć cenne i nieodzowne, nie wystarcza do osiągnięcia pełnej wiedzy o jakimś zagadnieniu. Aby ją nabyć, uczący się musi jeszcze odnieść do niego na różnych poziomach. Autentyczne uczenie się jest bowiem procesem ciągłych interakcji pomiędzy doświadczeniem, refleksyjną obserwacją, wstępnym tworzeniem teorii oraz jej praktyczną weryfikacją.

W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” zostały stworzone warunki do integralnego wykorzystania wszystkich etapów cyklu uczenia się:

- uczniowie systematycznie **wykorzystują swoje doświadczenia**, zarówno uprzednie, jak i nabywane w trakcie realizacji programu, poddając je refleksji, ocenie, wnioskowaniu; realizacja programu pod tym względem odbywa się w sposób cykliczny, tzn. z doświadczenia wynika refleksja, z refleksji podczas analizy rodzą się wnioski, a następnie wnioski te są zastosowane w praktyce;
- program przewiduje **specjalne narzędzia**, gwarantujące cykliczność dokonywania refleksji i planowania na bazie doświadczenia i teorii: e-portfolio indywidualne oraz blog zespołowy;
- uczniowie **podejmują decyzje**, tak zespołowe, jak i indywidualne, odnosząc nabytą wiedzę i umiejętności do przyszłości, planując;
- różnorodność metodyczna i oparcie programu na bazie projektu realizowanego przez zespoły sprawia, że uczniowie mogą swobodnie wykorzystywać w poszczególnych sytuacjach najbardziej odpowiadający im sposób uczenia się – **doświadczenie, refleksję, analizę, zastosowanie**.

PRACA ZESPOŁOWA

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” przewiduje, że większość przewidzianych w nim zadań uczniowie wykonują w zespołach. Harmonizuje to z założeniami przedmiotu ekonomia w praktyce, zgodnie z którymi zalecaną metodą pracy jest projekt, a nauka współpracy i współdziałania oraz integrowanie zespołów uczniowskich zostały podniesione do rangi priorytetu. Potwierdzają to zapisy treści nauczania – wymagań szczegółowych przedmiotu ekonomia w praktyce. Zagadnienie najszerzej potraktowane w tej części dokumentu zostało zatytułowane „**organizacja przedsięwzięcia**” i stanowi w istocie rzeczy wykaz umiejętności związanych ze współpracą zespołową. Zarówno praktyka jak i teoria niniejszego programu są podporządkowane temu podejściu i w pełni realizują wspomniane wymagania szczegółowe. Obrazuje to tabela na następnej stronie.

Rozdział 4. Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ UWZGLĘDNIONE JAKO „ORGANIZACJA PRZEDSIĘWZIĘCIA”	SPOSÓB REALIZACJI W PROGRAMIE
Uczeń/uczennica stosuje zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej.	<p>Uczniowie i uczennice w trakcie zajęć poświęconych kształtowaniu zasad i umiejętności pracy zespołowej zapoznają się z wiedzą o różnych elementach współpracy oraz trenują elementy pracy grupowej poprzez ćwiczenia w grupach (odgrywanie scenek i odgrywanie ról), kształtując następujące umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ udzielanie informacji zwrotnej ⊙ dokonywanie samooceny w kontekście pracy zespołowej ⊙ dokonywanie oceny koleżeńskiej ⊙ podejmowanie decyzji grupowej ⊙ rozwiązywanie konfliktów
Uczeń/uczennica wymienia sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie.	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ zachowania zgodne z rolami zespołowymi ⊙ tworzenie i przestrzeganie kontraktu grupowego.
Uczeń/uczennica przyjmuje role: lidera lub wykonawcy.	<p>W trakcie wykonywania zadań projektowych uczniowie i uczennice w zespołach:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ uczą się we współpracy nowych zagadnień ⊙ udzielają sobie informacji zwrotnej ⊙ dokonują refleksji wewnątrzgrupowej ⊙ dzielą się zadaniami ⊙ określają kontrakt grupowy ⊙ podejmują decyzje ⊙ planują, tworzą harmonogramy ⊙ rozwiązują konflikty
Uczeń/uczennica przydziela lub przyjmuje zadania do realizacji.	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ tworzą mapy, listy, zestawy, schematy, mapy mentalne, opisy, notatki, rysunki, prezentacje, logotypy, dokumenty (np. biznesplan, wnioski), kryteria ⊙ wypełniają formularze ⊙ dokonują obliczeń – szacują koszty i zyski, obliczają podatki, tworzą budżet ⊙ wyszukują i selekcjonują informacje ⊙ analizują zagadnienia, przeprowadzają studia przypadków.
Uczeń/uczennica współpracuje w zespole realizującym przedsięwzięcie.	
Uczeń/uczennica charakteryzuje cechy dobrego lidera grupy.	<p>Na zajęciach przygotowujących do pracy zespołowej uczniowie i uczennice analizują tekst o liderze oraz stylach przywództwa, a następnie kształcą umiejętność wyboru lidera w zależności od potrzeb grupy i wymogów zadania.</p>
Uczeń/uczennica projektuje kodeks etyczny obowiązujący w grupie.	<p>Na zajęciach przygotowujących do pracy zespołowej uczniowie i uczennice w poszczególnych zespołach opracowują kontrakt grupowy.</p>

Na zdecydowanej większości lekcji pracują podzieleni na zespoły, a trzy wstępne lekcje są w całości poświęcone przygotowaniu do pracy zespołowej, w tym dostarczeniu uczniom niezbędnej wiedzy i przeprowadzeniu serii niezbędnych ćwiczeń oraz integracji zespołów. Dodatkowo uczniowie realizują zadania projektowe we współpracy także poza szkołą, w ramach pracy domowej i działań podejmowanych w swoim środowisku lokalnym.

UCZENIE SIĘ WE WSPÓŁPRACY

Nauka współpracy i współdziałania w ramach programu „Młodzi Przedsiębiorczy” odbywa się poprzez oparcie procesu nabywania niezbędnej wiedzy na **uczeniu się we współpracy**. Z ucze-

niem się we współpracy mamy do czynienia wtedy i tylko wtedy, gdy uczniowie pracują razem, wnosząc do zespołowego uczenia się swój wkład, niezbędny do wykonania całościowego zadania. W grupie uczącej się we współpracy każdy uczeń może w pełni zrealizować cele edukacyjne wyłącznie pod warunkiem, że także inni członkowie zespołu zrealizują swoje zadania.

Uczenie się we współpracy stanowi alternatywę dla indywidualnej pracy ucznia opartej na współzawodnictwie z innymi uczniami (kiedy reguły gry są jasne i przestrzegane) lub rywalizacji (kiedy osiągnięcie celu jest ważniejsze niż przestrzeganie reguł gry, a oprócz „zwycięstwa” pożądanym efektem jest także „pogńębienie” pokonanego).

ORGANIZACJA ZAJĘĆ

Konstrukcja zajęć według programu „Młodzi Przedsiębiorczy” zakłada **sprowadzenie do minimum tradycyjnego sposobu nauczania** i związanej z nim typowej organizacji przestrzeni w klasie, w której uczniowie siedzą parami zwróceniem w kierunku tablicy i nauczyciela i pracują indywidualnie. Większość zadań w trakcie zajęć realizowanych jest w parach i grupach zadaniowych, zaś główne przedsięwzięcie ekonomiczne – w stałych kilkusobowych zespołach. Ponieważ dyskusje oraz praca nad elementami projektu to aktywności najczęściej podejmowane grupowo, specyfika programu wymaga szczególnie elastycznego podejścia do organizowania układu przestrzennego w klasie. W zależności od rodzaju zadania i przyjętej formy społecznej uczniowie niekiedy siedzą parami przy stolikach, częściej razem w swoich 4-6 osobowych zespołach, czasami tworzą krąg prezentacyjny.

Ważne jest zatem, by przed zajęciami nauczyciel zastanowił się nad układem ławek w klasie adekwatnym do zadań czekających klasę czy grupę. Powinien także wiedzieć, jak i kiedy sprawnie dokonać nowej aranżacji początkowego układu w trakcie zajęć. Dostosowana do potrzeb sala powinna zatem umożliwiać szybką i bezkolizyjną zmianę istniejącego w niej układu. Optymalne byłyby specjalne stoliki tworzące po połączeniu większe jednostki odpowiednie dla pracy zespołowej czyli tzw. ustawienie klubowe.

Również zestaw i sposób dystrybucji niezbędnych materiałów i pomocy dydaktycznych musi być dostosowany do sposobu zorganizowania pracy i przestrzeni. W wielu zespołowych działaniach o charakterze warsztatowym niezbędne będą np. flamastry, arkusze papieru, flipcharty, karteczki post-it, taśma papierowa, nożyczki. Nauczyciel powinien także zadbać o miejsce służące do ekspozycji prac uczniowskich, na przykład schematów, map mentalnych czy plakatów.

Przy wielu ćwiczeniach przewidzianych w programie najkorzystniejsza byłaby sytuacja umożliwiająca na lekcji **pracę indywidualną i grupową przy użyciu komputerów** posiadających dostęp do Internetu. Wymagają tego w szczególności zadania wykonywane przy pomocy cyfrowych narzędzi przewidzianych dla uczniów, takich jak: portfolio, blog, kwestionariusze czy arkusze kalkulacyjne. Efektywna realizacja programu wymaga zatem korzystania ze szkolnej pracowni informatycznej tak często, jak jest to możliwe.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I POMOCE NAUKOWE

Publikacje drukowane i online:

- „Młodzi Przedsiębiorczy. Ekonomia w praktyce. Program nauczania”, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2013
- „Młodzi Przedsiębiorczy. Metody aktywizujące na ekonomii w praktyce”, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2013

Publikacje online

- „Młodzi Przedsiębiorczy. Ekonomia w praktyce. Poradnik dla ucznia”, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2013

Rozdział 4. Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

- „Młodzi Przedsiębiorczy. Ekonomia w praktyce. Scenariusze zajęć”, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2013
- „Młodzi Przedsiębiorczy. Ekonomia w praktyce. Inne materiały dydaktyczne”, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, 2013

SERWIS INTERNETOWY PROGRAMU

www.ceo.org.pl/ekonomiawpraktyce

POMOCE I SPRZĘT DYDAKTYCZNY

- Plakaty, schematy i mapy mentalne
- Materiały instruktażowe, zawierające m.in. przykłady, wskazówki, opisy metod dydaktycznych
- Filmy instruktażowe
- Arkusze obserwacji, kryteria
- Formularze wniosków
- Prezentacje multimedialne dotyczące wybranych zagadnień
- Teksty źródłowe
- Zbiory aktów prawnych oraz artykułów
- Instrukcje, listy kontrolne, karty pracy, zbiory zadań i ćwiczeń
- Bibliografia do poszczególnych zagadnień, linki do filmów i materiałów on-line
- Narzędzia cyfrowe: eportfolio, blog, kwestionariusze

ROLA NAUCZYCIELA

Autorzy zakładają, że – obok towarzyszących programowi scenariuszy i materiałów dydaktycznych – nauczyciel będzie przygotować własny rozkład planowanych zajęć i odpowiedni zestaw scenariuszy lekcji (w razie potrzeby zmodyfikowanych) oraz dodatkowych pomocy dydaktycznych. Opracowując własną wersję programu, nauczyciel powinien uwzględnić specyfikę szkoły, w której uczy, konkretnej klasy, a także potrzeby oraz możliwości uczniów.

Kluczem do sukcesu jest sposób, w jaki będzie funkcjonował i komunikował się z uczniami nauczyciel prowadzący zajęcia z ekonomii w praktyce. Swoją postawą powinien on rozbudzać pozytywne nastawienie uczniów do przedsiębiorczości. Musi umieć motywować ich do twórczego rozwiązywania pojawiających się problemów, niwelować obawy przed ewentualnymi błędami i porażkami.

Wskazane jest, aby nauczyciel, poza odpowiednim wykształceniem, miał także przygotowanie dydaktyczne, uzyskane np. na kursach uczących stosowania aktywnych metod nauczania. Takie kursy od roku 1994 prowadzi CEO, a od roku 1995 – także inne instytucje, w tym zwłaszcza ośrodki doskonalenia nauczycieli.

PROJEKT EDUKACYJNY JAKO METODA PRACY

Metoda projektu edukacyjnego jest szczególnie korzystna w zakresie pobudzania aktywności uczniów, a jej głównym celem jest realizacja – indywidualnie lub w zespole – przedsięwzięcia związanego z rzeczywistym otoczeniem w ramach zaplanowanych i prowadzonych działań. Projekt jest metodą kształcenia sprowadzającą się do tego, że zespół osób uczących się samodzielnie inicjuje, planuje i wykonuje pewne przedsięwzięcie oraz ocenia jego wykonanie. [...] Najlepiej jeżeli źródłem projektu jest świat życia codziennego, a nie abstrakcyjna nauka⁶. W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” uczniowie realizują przedsięwzięcie ekonomiczne związane z założeniem przedsiębiorstwa lub organizacji pozarządowej, rozwiązują problem i pracują w zespołach

⁶ M. S. Szymański, O metodzie projektów, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000, s. 61.

projektowych, co nie wyklucza indywidualnej pracy ucznia związanej z prowadzeniem e-portfolio i wykonywaniem prac domowych. Uczniowie odwołują się do własnych doświadczeń, ale zawsze w związku z ich miejscem nauki czy zamieszkania i w ten sposób wypracowują odpowiednie rozwiązanie, które następnie przedstawiają swoim kolegom i nauczycielowi.

Podczas pracy metodą projektu w programie „Młodzi Przedsiębiorczy”, uczniowie pracując w zespołach, oprócz wiedzy z zakresu zakładania i prowadzenia przedsiębiorstwa czy organizacji pozarządowej, zdobywają takie umiejętności, jak:

- definiowanie problemów i ich rozwiązywanie
- planowanie i organizacja własnej pracy oraz zarządzanie czasem
- praca w grupie/zespole
- rozwiązywanie konfliktów
- formułowanie i wyrażanie własnych opinii, w tym prowadzenie dyskusji, czy negocjacji
- przygotowanie i prezentacja wyników pracy własnej i zespołu
- korzystanie z różnych źródeł informacji
- zbieranie i selekcja informacji
- prowadzenie badań, analiza danych, wyciąganie wniosków oraz podejmowanie decyzji
- korzystanie z TIK, w tym e-portfolio i bloga.

Do cech, które odróżniają metodę projektu od innych, często pokrewnych metod, należą:

1. **Postawa i sposób pracy nauczyciela**, zarówno w stosunku do organizacji zajęć, jak i całego procesu uczenia się. Nauczyciel nie jest najważniejszą osobą podczas zajęć, nie prowadzi wykładu, ani nie podaje gotowych rozwiązań, ale organizuje pracę uczniów i warunki do wzajemnego uczenia się. W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” orientacja na proces i postawa nauczyciela są szczególnie ważne ponieważ zdaniem autorów uczniowie powinni doświadczyć wspólnej pracy nad rozwiązaniem problemu, a nie tylko odnieść sukces za wszelką cenę.
2. **Podmiotowość uczącego się**, która umożliwia wszechstronny rozwój tych cech i umiejętności, które są ważne w życiu każdego człowieka i umożliwiają mu osiągnięcie, zarówno sukcesu zawodowego, jak i satysfakcji z realizacji różnych zamierzeń. Dlatego w programie „Młodzi Przedsiębiorczy” wybór między działaniami projektowymi związanymi z założeniem przedsiębiorstwa a założeniem organizacji pozarządowej powinien: uwzględniać indywidualne predyspozycje ucznia, w tym zainteresowania, zdolności i uzdolnienia, aspiracje i potrzeby, wspierać rozwój poznawczy, emocjonalny i motoryczny uczących się, a także ich twórczość i innowacyjność, co w tym ostatnim przypadku wiąże się z zachęcaniem uczniów do poszukiwania niekonwencjonalnych rozwiązań, wdrażać uczniów do samodzielności i związanej z tym odpowiedzialności za podejmowane decyzje, ale także przedsiębiorczości, współpracy; w tym ostatnim przypadku autorzy programu kładą nacisk na zawieranie kontraktów (umów) edukacyjnych związanych z realizacją i kiedy to jest możliwe – patrząc na specyfikę zespołu – wspólne tworzenie zasad i kryterium oceniania.
3. **Całościowość**, czyli realizacja projektu powinna odbywać się w szerszym otoczeniu, tak aby zacierać granice pomiędzy życiem szkolnym a pozaszkolnym i w ten sposób przygotowywać uczniów do rozwiązywania realnych problemów; mieć interdyscyplinarny charakter i pomagać w dostrzeganiu związków pomiędzy różnymi dyscyplinami nauki; łączyć teorię i praktykę, myślenie i działanie, dawać możliwość uczenia się za pomocą wielu zmysłów. Tak rozumiana całościowość projektu jest szczególnie ważna dla autorów programu, ponieważ służy realizacji treści nauczania podstawy programowej przedmiotu ekonomia w praktyce, jak i szczegółowych celów kształcenia i wychowania programu „Młodzi Przedsiębiorczy”.

4. **Odejście od tradycyjnego rozumienia oceniania**, na rzecz wspiera i wspomaganie ucznia w procesie uczenia się; ważne jest samo działanie, a nie tylko jego efekty. Dlatego autorzy programu zwracają uwagę na rolę oceniania kształtującego w realizacji przedsięwzięcia.

E-PORTOLIO

Integralnym, i jednocześnie wyjątkowym na tle innych programów nauczania różnych przedmiotów, elementem programu „Młodzi Przedsiębiorczy” jest stosowanie przez ucznia **e-portfolio**, zwanego też **elektroniczną teczką** lub cyfrowym portfolio. Jest to dynamiczne narzędzie edukacyjne służące do dokumentowania własnych postępów w procesie uczenia się lub rozwoju zawodowego. Pozwala uczniowi (ale także nauczycielowi czy instytucji) tworzyć i zarządzać cyfrowym zbiorem obiektów, które prezentują jego kompetencje i umiejętności w wybranym kontekście oraz wspiera refleksję zarówno nad uczeniem się, jak i własnym rozwojem.

W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” e-portfolio pełni trzy podstawowe funkcje:

- Jest **cyfrowym narzędziem zastępującym „zeszyt”**, w którym uczeń systematycznie planuje i dokumentuje własny proces uczenia się: formułuje cele krótko – i długoterminowe, porządkuje zdobyte informacje w formie notatki, gromadzi wytworzone przez siebie „produkty”, dokonuje refleksji na temat bieżących postępów w uczeniu się.
- Jest **angażującą i motywującą metodą uczenia się**, dzięki której uczeń może swobodnie łączyć pozaszkolną edukację z tym, czego uczy się w czasie zajęć (w tym przedmiotu ekonomia w praktyce) oraz zachęcany jest do rozwijania pozaszkolnych zainteresowań. Dzięki e-portfolio uczeń dostrzega wartość rozwoju również wtedy, gdy nie widzi bezpośredniej i natychmiastowej możliwości wykorzystania nowo nabytej wiedzy i umiejętności, ale ma warunki by zaplanować jej wykorzystanie w przyszłości.
- Jest **narzędziem do autoprezentacji własnych osiągnięć** szerszej publiczności: rówieśnikom, nauczycielom, pracodawcom czy rodzicom w wybranym zakresie. Systematyczna i uporządkowana informacja zwrotna (ocena nauczyciela, ocena koleżeńska i samoocena) na temat udostępnianej innym zawartości uczniowskiego e-portfolio wspiera proces uczenia się.

E-portfolio można tworzyć za pomocą najprostszych programów (np. edytora tekstu, arkusza kalkulacyjnego) lub online (np. za pomocą bloga lub specjalnie do tego dostosowanych aplikacji).

W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” uczniowie będą mogli wybrać najdogodniejsze dla siebie narzędzie – w materiałach dydaktycznych szczegółowo zaprezentowane zostały trzy: Google Sites, Google Blogger, Mahara.

INNE METODY MOTYWUJĄCE I AKTYWIZUJĄCE

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” oraz towarzyszące mu materiały dydaktyczne przewidują: sposób organizacji pracy w klasie, zestaw stosowanych metod i technik oraz sposoby oceniania, które w maksymalnym stopniu zwiększają motywację do uczenia się i dają na różne sposoby satysfakcję z własnej pracy.

- **Uwaga uczniów jest kierowana na praktyczną wartość nauczanych informacji i kształconych umiejętności.** Uczniowie uczą się tego, czego warto się nauczyć ze względu na ich przyszłość zawodową i potrzeby osobiste; w ten sposób łatwiej jest im dobrać ofertę szkolną i angażować się w realizowanie zadań.
- Jednym z istotnych czynników pozytywnie wpływających na poziom motywacji uczniów jest **poczucie własnej wartości wynikające z kontroli**

nad swoją aktywnością. Kształt organizacyjny i przewidziana w programie metodyka zapewnia, że respektowana jest uczniowska potrzeba autonomii. Uczniowie są na różne sposoby zachęceni do samodzielności i mogą dokonywać wielu istotnych wyborów, tak zespołowych, jak i indywidualnych oraz brać odpowiedzialność za swoje poczynania.

- Uwzględniona jest również **uczeniowska potrzeba włączania się i współpracy**; organizacja pracy w klasie sprawia, że często mają okazję współpracować z kolegami w ramach uczenia się we współpracy i zespołowego wykonywania zadań projektowych.

KATEGORIA	ASPEKTY MOTYWUJĄCE	METODY/TECHNIKI W PROGRAMIE
Rodzaj zadań	<ul style="list-style-type: none"> • duże zróżnicowanie rodzajów aktywności na lekcji i poza nimi • odwoływanie się do wiedzy, wartości i doświadczeń ucznia • praktyczny charakter umożliwiający wykorzystanie wiedzy i umiejętności w codziennym w przyszłości • atrakcyjność intelektualna i emocjonalna dla ucznia • możliwość odwołania do różnych stylów uczenia się • wykorzystanie TIK 	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ projekt edukacyjny ⊙ e-portfolio ⊙ blog ⊙ praca z użyciem komputera/tabletu/telefonu komórkowego ⊙ analiza SWOT ⊙ drzewko decyzyjne ⊙ wykres Gantta ⊙ autodiagnoza indywidualna ⊙ studium przypadku ⊙ mapa mentalna ⊙ burza mózgów ⊙ dyskusja, debata
Władza	<ul style="list-style-type: none"> • dzielenie przez nauczyciela władzy z uczniami • podejmowanie samodzielnych decyzji o istotnych kwestiach • samodzielne uczenie się • praca w zespołach 	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ zespołowe wykonywanie zadań projektowych ⊙ e-portfolio ⊙ uczenie się we współpracy ⊙ praca w parach ⊙ lekcja odwrócona
Współpraca	<ul style="list-style-type: none"> • praca w zespołach lub w parach • obowiązywanie norm współpracy 	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ zespołowe wykonywanie zadań ⊙ uczenie się we współpracy ⊙ praca w parach
Ocenianie	<ul style="list-style-type: none"> • ocenianie różnorodnych przejawów postępów i aktywności • używanie różnych narzędzi oceny • stosowanie oceniania kształtującego • przedkładanie merytorycznej informacji zwrotnej nad ocenę i porównanie z innymi uczniami • wspólne układanie kryteriów 	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ informacja zwrotna ⊙ samoocena w e-portfolio ⊙ ocena koleżeńska ⊙ tworzenie kryteriów prezentacji z uczniami
Świadome uczenie się	<ul style="list-style-type: none"> • świadomość celów 	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ pytania kluczowe ⊙ kryteria ⊙ e-portfolio ⊙ blog
Czas	<ul style="list-style-type: none"> • duży zakres swobody w organizowaniu czasu pracy 	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ projekt edukacyjny

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE (OK) JAKO PROCEDURA OSIĄGANIA CELÓW

Ocenianie kształtujące, któremu poświęcony jest oddzielny punkt w rozdziale 5, służy **wspólnemu uczeniu się** i dlatego bardzo często podkreśla się jego interaktywny charakter i wspieranie ucznia poprzez kulturę ewaluacji i samooceny. Ocenianie kształtujące „uczy, jak się uczyć” i *pozwala zindywidualizować nauczanie, a przez to lepiej wyrównywać szanse edukacyjne uczniów. Jest to nauczanie, które nie koncentruje się na porównywaniu uczniów, ale na podkreślaniu tego, co każdy uczeń już umie i dostarczeniu mu informacji o jego następnym kroku. Uwzględnia ono różnice pomiędzy uczniami, zarówno wynikające z innego poziomu i zakresu już posiadanej wiedzy i opanowanych umiejętności, jak i z indywidualnych różnic w stylu uczenia się. Takie podejście nie tylko indywidualizuje nauczanie, ale także służy angażowaniu uczniów w naukę. Nie jest obciążone demotywującą często uczniów informacją o uzyskiwanych przez nich słabych wynikach egzaminów podsumowujących ich naukę*⁷.

Ważnym elementem oceniania kształtującego są **cele lekcji**, które wyznaczają kierunek wspólnej pracy nauczyciela i ucznia, czyli wskazują dokąd zdążamy i co wspólnie z uczniami chcielibyśmy osiągnąć po zakończeniu zajęć. Tak rozumiane cele lekcji były wyznacznikiem dla autorów programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” przy opracowaniu zarówno założeń ogólnych, jak i wymagań szczególnych do poszczególnych jednostek lekcyjnych. Ponadto specyfika przedmiotu ekonomia w praktyce i jego uzupełniający, a nie obowiązkowy charakter tym bardziej zwracają uwagę na **upodmiotowienie ucznia** w procesie uczenia się, tak aby sam chciał się uczyć, stawiał sobie cele i dokonywał samooceny swojej pracy.

Nie wystarczy zatem wyznaczenie celów lekcji przez nauczyciela – należy je jeszcze przełożyć na język zrozumiały dla ucznia i w ten sposób ułatwić mu pracę na zajęciach. Ważnym krokiem w tym działaniu jest **postawienie pytań**:

- Do czego przyda się uczniom ta wiedza lub umiejętności zdobywane, czy utrwalane na zajęciach?
- Jak uczeń wykorzysta zdobytą wiedzę i umiejętności w przyszłości np. podczas wyznaczania celów zawodowych?
- Co uczeń będzie umiał po lekcji?
- Co będzie pamiętał za kilka lat z tej konkretnej lekcji?

Cele lekcji są zawsze pierwotne w stosunku do wybranej metody, czy techniki nauczania i to celom lekcji służy zaplanowana aktywność w czasie zajęć, a nie na odwrót. Dlatego do zrealizowania danego celu lekcji mogą posłużyć różne metody i techniki nauczania, a nawet ich łączenie (np. studium przypadku i mapy myśli). W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” autorzy do realizacji poszczególnych celów lekcji zaproponowali różnorodne metody nauczania, które niejednokrotnie stanowią łączenie dwóch technik lub są alternatywą dla nauczyciela, który w ramach swojej autonomii i znajomości zespołów uczniowskich wybiera taką aktywność za pomocą której zrealizuje postawiony cel zajęć.

W tabeli na następnej stronie poniżej przedstawiono przykładowe zestawienia celów i aktywności, a w kilku przypadkach pokazano jak ten sam cel może być realizowany różnymi metodami i technikami.

⁷ J. Strzemieczny, Dlaczego ocenianie kształtujące? – o raporcie OECD: Ocenianie kształtujące; poprawa uczenia w klasach szkoły średniej, <http://www.ceo.org.pl/pl/ok/news/jacek-strzemieczny-dlaczego-ocenianie-kszaltujace-o-raporcie-oecd-ocenianie-kszaltujace> z dnia 29 maja 2013 r.

CELE	PROPONOWANA AKTYWNOŚĆ
<p>Kształcenie umiejętności analizy i oceny problemów, które prowadzą do podjęcia decyzji. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuje zagrożenia i możliwości realizacji przedsięwzięcia na podstawie zebranych informacji i planuje jego przeprowadzenie; • planuje i prognozuje przedsięwzięcie o charakterze finansowym związane z pozyskaniem środków; • dokonuje oceny realności przedsięwzięcia. 	Analiza SWOT
<p>Analiza problemu, wspomaganie procesu decyzyjnego, a nawet w niektórych przypadkach jego wizualizacja. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kształci i doskonali umiejętności komunikowania się, uczenia się współpracy w małym zespole oraz podejmowania decyzji; • umie posługiwać się aktami prawnymi (w tym e-zasobami) w planowaniu zakładania działalności gospodarczej/NGO i tworzy na ich podstawie schemat działań. 	Drzewo decyzyjne
<p>Porządkowanie zdobytej wiedzy, odkrywanie związków i zależności, ale także opracowanie problemu przy użyciu symboli, haseł, rysunków itp. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • umie posługiwać się aktami prawnymi (w tym e-zasobami) w planowaniu zakładania działalności gospodarczej/NGO i tworzy na ich podstawie schemat działań; • wykorzystuje reklamę jako narzędzie promocji przedsięwzięcia; • wykorzystuje wybrane narzędzia marketingu – marketing mix produkt, dystrybucja, cena, promocja – do budowania pozycji przedsiębiorstwa/NGO nie naruszając zasad prawnych i etycznych. 	Mapa myśli
<p>Analiza problemu lub zdarzenia i wskazanie rządzących zjawiskiem praw lub prawidłowości. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • planuje i prognozuje przedsięwzięcie o charakterze finansowym związane z pozyskaniem środków; • dokonuje oceny realności przedsięwzięcia; • wykorzystuje wybrane narzędzia marketingu do budowania pozycji przedsiębiorstwa/NGO nie naruszając zasad prawnych i etycznych; • stosuje – pracując w zespole – wybraną strategię marketingową do budowania pozycji przedsiębiorstwa/NGO; • wykorzystuje reklamę, jako narzędzie promocji przedsięwzięcia; • analizuje otoczenie rynkowe/rynek pod kątem wyboru przedsięwzięcia. 	Studium przypadku
<p>Kształcenie i doskonalenie umiejętności współdziałania w zespole np. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kształci i doskonali umiejętność współdziałania w małym zespole, w tym stosuje w praktyce podstawowe zasady pracy zespołowej; • współpracuje, negocjuje i bierze udział w podejmowaniu decyzji w zespole; • wykorzystuje reklamę, jako narzędzie promocji przedsięwzięcia; • doskonali umiejętności współdziałania w małym zespole, w tym umiejętności podejmowania decyzji i uczenia się we współpracy; • kształtuje i doskonali umiejętności współdziałania w zespole oraz komunikowania się. 	Uczenie we współpracy
<p>Tworzenie zespołowych pomysłów i poszukiwanie nowych rozwiązań np. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • porównuje działalność przedsiębiorstw oraz organizacji pozarządowych, odwołując się do potrzeb lokalnej społeczności; • wskazuje na potrzebę istnienia podmiotów ekonomii społecznej w społeczności lokalnej. 	Dyskusja/debata
<p>Zdobywanie informacji i ich selekcja, wykorzystywanie np. Internetu do opisu pracy indywidualnej lub pracy zespołu. <i>Uczeń/uczennica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • stosuje e-portfolio do opisu pracy indywidualnej; • poznaje zalety stosowania e-portfolio i bloga; • stosuje e-portfolio i blog do opisu pracy indywidualnej i zespołowej; • wykorzystuje Internet jako narzędzie budowania wizerunku firmy/NGO. 	Korzystanie z TIK

W ocenianiu kształtującym podawanie celów lekcji jest ściśle związane z ich sprawdzeniem, czyli uzyskaniem odpowiedzi na pytania: **Czy cele lekcji zostały osiągnięte?** lub **W jakim stopniu cele lekcji zostały zrealizowane?** Dlatego konieczne jest podsumowanie zajęć, ale również monitorowanie osiągnięcia poszczególnych celów podczas pracy z uczniami. Stąd warto zapisać cele lekcji na tablicy, czy poprosić uczniów o ich zapisanie w uczniowskim e-portfolio lub na blogu, kiedy wiąże się to z konkretnymi aktywnościami przewidzianymi w programie nauczania, czy też w prowadzonej przez nauczyciela lekcji.

W sprawdzaniu realizacji celów lekcji są potrzebne **kryteria** – kiedy znamy cel musimy ustalić, po czym poznamy, że został on osiągnięty, czyli jakie zjawiska i fakty pokażą nam, że osiągnęliśmy założony cel lekcji. Dlatego w ocenianiu kształtującym stosujemy „**na co będę zwracał uwagę**”, czyli popularne **NaCoBeZu**.

Nauczyciele realizujący program „Młodzi Przedsiębiorczy” nie muszą posługiwać się skrótem NaCoBeZu, ale mogą zastąpić go nazwami: **kryteria oceniania** lub **kryteria sukcesu**. Z doświadczeń stosowania oceniania kształtującego – m.in. przez autorów programu nauczania – można stwierdzić, że uczniowie lubią skrót NaCoBeZu, który jest bliski skrótowcom i neologizmom popularnym w języku młodzieżowym.

Określenie kryteriów i poinformowanie o nich uczniów jest korzystne tak dla nauczyciela, jak i ucznia, ponieważ dzięki NaCoBeZu:

- 1) zawieramy z uczniem umowę dotyczącą tego, co podlega ocenie i tylko tego się trzymamy;
- 2) uczniowie czują się bezpiecznie na zajęciach, ponieważ nie zaskoczy ich dodatkowe kryterium i dokładnie wiedzą, co ma znaleźć się np. w ich e-portfolio, na blogu, czy w zadaniu domowym;
- 3) uczniowie wiedzą, jakie wiadomości i umiejętności muszą opanować na lekcji i jaki poziom wykonania zadania jest wymagany, a to sprawia, że mogą być bardziej skupieni na celu, lecz również – mogą sami określić, co osiągnęli, a czego jeszcze nie⁸.

Monitorowanie realizacji celów, ale również NaCoBeZu pozwala nauczycielom uzyskać od uczniów informację zwrotną, dzięki której wiemy, czy postawione przez nas cele i NaCoBeZu były realne, a także czy do ich realizacji sprawdzają się konkretne wybrane przez nas metody. Uczniowie pracują w różnym tempie, różne są sposoby ich uczenia się, dlatego monitorowanie realizacji celów pozwala dostosować tempo pracy do możliwości uczniów i dzięki temu – indywidualizować pracę na lekcjach ekonomii w praktyce. Uczeń, który nie zrozumie celu działania, treści wykonywanego polecenia nie będzie mógł na lekcji „iść dalej”, a w konsekwencji nie będzie zmotywowany do pracy i zaangażowany w wykonywanie aktywności indywidualne, czy grupowe. Dlatego nauczyciel powinien pamiętać o wnioskach z monitorowania i podsumowania lekcji, wykorzystywać je na bieżąco, także w planowaniu kolejnych zajęć. Więcej na temat informacji zwrotnej, jaką uzyskuje nauczyciel w trakcie lekcji, ale także tej, którą udziela uczniom można przeczytać w punkcie drugim rozdziału V programu nauczania.

Do monitorowania realizacji celów lekcji i NaCoBeZu można wykorzystać różnorodne techniki – ich propozycje i przykłady zastosowania przedstawiamy w poradniku dla nauczyciela.

W realizacji zakładanych celów wsparciem są takie warunki stworzone przez nauczyciela, które wzmacniają poczucie własnej wartości wśród uczniów, ich zaangażowanie, samodzielność, ale także zachęcają do współpracy i świadomego reagowania na zmieniające się okoliczności. Dlatego ważne jest formułowanie zadań na miarę możliwości uczniów, docenianie postępów ucznia, niezależnie od tego czy są imponujące, czy skromne, docenianie współpracy uczniów i zachęcanie ich do pomagania sobie w pracy.

⁸ Tamże, s. 48–49.

ROZDZIAŁ 5

SPOSOBY I ZASADY OCENIANIA

Ocenianie rozumiane jest przez autorów jako proces, w którym nauczyciel wspiera ucznia, motywuje go do pracy, w tym autorefleksji, a także przekazuje uczniom informacje, co jest dla niego ważne w pracy z nimi i dlatego stanowi wskazówkę dla ucznia w procesie uczenia się.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół⁹ formułuje **wymagania edukacyjne wobec uczniów** kończących dany etap edukacyjny i precyzyjnie określa, czego szkoła jest zobowiązana nauczyć, dając jednocześnie możliwość rozszerzenia treści nauczania (wymagań szczegółowych) dla danego przedmiotu.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego (PPKO) nie jest jedynym dokumentem, na którym opiera się proces uczenia i oceniania. Dlatego planując pracę należy zapoznać się z:

- 1) Ustawą z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty,¹⁰
- 2) Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych,¹¹
- 3) Wewnątrzszkolnym Systemem Oceniania (WSO) danej szkoły,
- 4) programem nauczania, w naszym przypadku jest to program „Młodzi Przedsiębiorczy”,
- 5) Przedmiotowym Systemem Oceniania (PSO).

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych *ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej, określonej w odrębnych przepisach i realizowanych w szkole programów nauczania uwzględniających tę podstawę.*¹²

Dlatego ocenianie pełni również funkcję informacyjną i motywującą, a jego cele to:

- 1) **informowanie** ucznia o **poziomie** jego **osiągnięć edukacyjnych** i jego zachowaniu oraz o postępkach w tym zakresie;

⁹ Dz. U. z 2009 r. nr 4, poz. 17 z późn. zm.

¹⁰Tj. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

¹¹Dz. U. z 2007 r. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.

¹²§ 2. ust. 2. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.).

- 2) udzielanie uczniowi **pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju**;
- 3) **motywowanie** ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;
- 4) **dostarczenie rodzicom** (prawnym opiekunom) i nauczycielom **informacji** o postępach, trudnościach w nauce, zachowaniu oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia;
- 5) umożliwienie nauczycielom **doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej**.¹³

Nauczyciel w procesie oceniania powinien pamiętać o tym, aby:

- 1) **przedstawić** na początku roku szkolnego lub na początku semestru **uczniom oraz ich rodzicom** (opiekunom prawnym) **wymagania edukacyjne** niezbędne do uzyskania poszczególnych ocen bieżących oraz klasyfikacyjnych; ponadto nauczyciel na początku każdego zajęcia powinien podawać wymagania edukacyjne związane z jednostką lekcyjną;
- 2) wymienić sposoby sprawdzania poziomu osiągnięć ucznia z zajęć edukacyjnych, w tym wskazać jaką rolę pełni e-portfolio i blog w programie;
- 3) prowadzić ocenianie bieżące i ustalać oceny klasyfikacyjne według skali i w formach przyjętych w WSO danej szkoły i PSO;
- 4) ustalić warunki i sposoby przekazywania rodzicom (prawnym opiekunom) informacji zwrotnej o postępach i trudnościach ucznia w nauce.¹⁴

Dla przedmiotu ekonomia w praktyce w PPKO określone zostało jedno wymaganie ogólne i dwadzieścia jeden wymagań szczegółowych, z których ostatnie cztery dotyczą oceny efektów działań, w ramach których uczeń:

- 1) przyjmuje formę prezentacji efektów przedsięwzięcia;
- 2) wymienia efekty pracy;
- 3) analizuje mocne i słabe strony przeprowadzonego przedsięwzięcia uczniowskiego;
- 4) ocenia możliwości realizacji przedsięwzięcia o podobnym charakterze na gruncie realnej gospodarki rynkowej.¹⁵

Ocena osiągnięć uczniów musi mieć zarówno charakter **sprawdzania pracy uczniów** i jej **efektów na bieżąco w e-portfolio**, jak i **efektów pracy zespołowej na blogu**, ale także prezentacji zespołowej i indywidualnej na zakończenie semestru (roku szkolnego). Zdaniem autorów programu należy przypisać większą wagę do **bieżącej oceny** pracy ucznia w czasie zajęć lekcyjnych, oceny pracy domowej, w tym materiałów udostępnionych przez ucznia w e-portfolio, niż do testów, czy sprawdzianów, ponieważ wartość diagnostyczna tego rodzaju „miękkiej oceny” jest dużo wyższa niż oceny sumującej uzyskanej ze znajomości pojęć czy definiowania zjawisk. Warto także dbać o to, aby ocenianie nie zaburzało samego procesu nauczania, ponieważ ma ono pełnić przede wszystkim funkcję pomocniczą dla procesu uczenia się, a nie stanowić istoty poszczególnych zajęć lekcyjnych.

W ramach oceniania bieżącego, poza stosowaniem oceniania sumującego w postaci stopnia lub punktów, nauczyciel powinien stosować **ocenianie kształtujące**, a szczególnie **informację zwrotną**. Ocenianie kształtujące pomaga uczniom się uczyć, a ocena nie jest tylko i wyłącznie dla nauczyciela, ale dla ucznia i jego rodzica. Dlatego tak ważne jest

Nie można zapomnieć o spójności prawa szkolnego z prawem oświatowym, dlatego proponowane metody oceniania zawarte w programie nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” muszą być zgodne z formami i narzędziami zawartymi w WSO i PSO. Warto dokonać analizy prawa wewnątrzszkolnego i zaproponować wprowadzenie do katalogu tych narzędzi oceniania, które wskazuje niniejszy program nauczania.

¹³§ 3. ust. 2. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych.

¹⁴§ 3 i 4. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych.

¹⁵Podstawa programowa z komentarzem. Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum, MEN 2009, s. 133.

w programie „Młodzi Przedsiębiorczy” spełnienie opisanych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. i podstawie programowej kształcenia ogólnego wymagań dotyczących oceniania, a szczególnie zobowiązanie do przedstawienia ich uczniom i rodzicom oraz sposobów sprawdzania osiągnięć uczniów. Właściwie stosowana bieżąca ocena uzyskiwanych postępów (np. poprzez wykorzystanie e-portfolio) pomaga uczniowi uczyć się, gdyż jest formą informacji zwrotnej przekazywanej przez nauczyciela. Informacje zwrotną będziemy omawiać w dalszej części rozdziału.

Ocenianie powinno dawać uczniom **możliwość racjonalnego rozwoju**, a przez to kształtowania swojej **strategii rozwoju zawodowego**. Powinno również motywować uczniów do wzięcia odpowiedzialności za swoje uczenie. Należy podkreślić, że refleksji nad uczeniem się sprzyja:

- 1) ocenianie na podstawie jasnych kryteriów;
- 2) udzielanie informacji zwrotnej;
- 3) wykonywanie zadań i ćwiczeń, które sprzyjają refleksji nad własnym sposobem uczenia się;
- 4) proponowanie zróżnicowanych zadań, zarówno indywidualnych, jak i zespołowych;
- 5) przekazywanie na bieżąco informacji na temat uczestnictwa uczniów w zajęciach;
- 6) zachęcanie uczniów do samooceny.¹⁶

Ocenianie to również wartościowanie, czyli informacja dla ucznia, co nauczyciel uznaje w danych przedmiocie za ważne i wobec tego, co powinien zrobić uczeń, który chce mieć dobre stopnie. Dlatego nauczyciel, który wystawiając ocenę semestralną czy końcoworoczną prosi uczniów o zaprezentowanie e-portfolio z pracami z całego semestru/roku, pokazuje, że ceni systematyczny wysiłek, samodzielność w szukaniu informacji i autorefleksję. Ponadto kiedy nauczyciel bierze pod uwagę pracę zespołu analizuje blog uczniowski oraz ocenia prezentację przygotowaną na zakończenie działań projektowych informuje uczniów, że dla niego jest ważna umiejętność podejmowania zespołowych jak i indywidualnych decyzji, czyli sprawność i skuteczność współdziałania w grupie oraz poziom konstruktywnej aktywności jej członków. Ocenianie to wartościowanie, a nauczyciel musi być świadomy, co jest dla niego naprawdę ważne i taki komunikat przekazać uczniom.

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE

Program nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” jest oparty na **ocenianiu kształtującym**, które wynika z wieloletnich doświadczeń Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej oraz wymogów wskazanych zarówno w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych,¹⁷ jak i w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r.¹⁸). Autorzy programu uznają stosowanie oceniania kształtującego jako ważny element przedmiotu ekonomia w praktyce.

Ocenianie kształtujące, którego kluczowym elementem jest informacja zwrotna to **filozofia uczenia**, myślenie nastawione na **motywowanie uczniów do pracy i branie przez nich odpowiedzialności za proces uczenie się**¹⁹. Tego typu podejście to również odpowiedź na rolę:

- 1) edukacji ustawicznej jaka została określona w Raporcie dla UNESCO przez Międzynarodową Komisję do spraw Edukacji dla XXI wieku,²⁰ a która nie odnosi się do określonego okresu życia, ale wskazuje, że obecnie czas nauki obejmuje całe życie, a wszystkie rodzaje wiedzy przenikają się i wzbogają wzajemnie;

¹⁶Tamże, s. 11–12.

¹⁷Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.

¹⁸Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. nr 4, poz. 17 z późn. zm.).

¹⁹D. Sterna, Ocenianie kształtujące w praktyce, CIVITAS, Warszawa 2006, s. 13.

²⁰www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf z dnia 29 maja 2013 r.

- 2) kompetencji kluczowych, określonych w Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie,²¹ które są potrzebne każdemu człowiekowi do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia.

Program „Młodzi Przedsiębiorczy” został zbudowany w oparciu o następujące elementy oceniania kształtującego:

- 1) **Cele lekcji** związane z nabywaniem umiejętności i wiadomości, których realizację należy monitorować przez cały czas trwania zajęć i dodatkowo sprawdzić – na ile zostały spełnione – w podsumowaniu lekcji.
- 2) **Cele sformułowane w języku ucznia**, czyli uwspólnione cele lekcji, za pomocą których nauczyciel wskazuje uczniom kierunek pracy i czyni ich współodpowiedzialnymi za ich realizację.
- 3) **Kryteria sukcesu** (tzw. NaCoBeZu), czyli określenie dowodów na to, że cele lekcji zostały osiągnięte. W przypadku programu „Młodzi Przedsiębiorczy” zostały one sformułowane w języku wymagań edukacyjnych, ale w również w taki sposób, aby wymagania dla poszczególnych jednostek lekcyjnych były zrozumiałe dla ucznia. Autorzy programu nie ograniczyli się wyłącznie do sformułowania kryteriów sukcesu w zakresie realizacji celów zajęć lekcyjnych, ale również przygotowali je w materiałach pomocniczych do: analizy wniosków z autodiagnozy, ćwiczeń wykonywanych przez uczniów indywidualnie i zespołowo, notatek i refleksji w e-portfolio oraz na blogu, prac domowych.
- 4) **Odwołanie się do już posiadanej przez uczniów wiedzy i umiejętności** z III etapu edukacyjnego zdobytych w ramach przedmiotu wiedza o społeczeństwie, a także IV etapu edukacyjnego – w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” powiązanie już posiadanych przez uczniów wiadomości i umiejętności z nowymi zdobywanymi podczas prac zespołowej i indywidualnej, daje uczniom poczucie bezpieczeństwa, tak przecież ważne w procesie wzajemnego uczenia się. Dodatkowo – opierając się na psychologii poznawczej – możemy stwierdzić, że najlepsze wyniki osiągamy wtedy, kiedy codziennie trochę się uczymy i powtarzamy,²² stąd też odwoływanie się do już posiadanej wiedzy i umiejętności pozwala nadbudowywać nowe doświadczenia, zdobywane w czasie zajęć lekcyjnych i wykonywanych prac domowych.
- 5) **Informacja zwrotna (IZ)**, która stanowi podstawowy element oceniania kształtującego polega na pozyskiwaniu przez nauczyciela w trakcie nauczania informacji, które pozwolą mu rozpoznać jak przebiega proces uczenia się uczniów, w celu modyfikowania dalszego nauczania i dawania uczniom informacji pomagających im się uczyć. Informacja zwrotna zawsze musi być powiązana z NaCoBeZu (kryteriami sukcesu) i jest przygotowywana zarówno jako informacja zwrotna: nauczyciela dla ucznia, ucznia dla nauczyciela, ucznia dla ucznia, ucznia dla samego siebie (samoocena), nauczyciela dla rodzica. Powinna ona – zgodnie z zasadami OK-a – być dialogiem i składać się z czterech elementów:
 - wyszczególnienia i docenienia dobrych stron, czyli np. odpowiedzi na pytanie: co uczeń zrobił dobrze?;
 - odnotowania tego, co wymaga poprawy lub dodatkowej pracy;
 - wskazówki – w jaki sposób dokonać poprawy; to element informacji zwrotnej, ponieważ w tym momencie uczeń pracuje nad niwelowaniem błędów;
 - wskazówki – w jakim kierunku pracować dalej, co dla ucznia jest o tyle istotne w programie nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy”, ponieważ wiąże się z realizacją celów nauczania i tym samym wpływa na kształtowanie jego celów zawodowych.²³

²¹ 2006/962/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L394/14 PL. 30.12.2006.

²² M. Spitzer, Jak uczy się mózg, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 284.

²³ D. Sterna, Ocenianie kształtujące w praktyce, op. cit., s. 96–97.

Nauczyciel, który stosuje ocenianie kształtujące, w tym informację zwrotną, stosuje również ocenianie sumujące. Musi jednak – patrząc na specyfikę klasy, czy specyfikę poszczególnych jednostek lekcyjnych – rozdzielić informację zwrotną od oceny sumującej i jasno powiedzieć o tym uczniom.

- 6) **Pytania kluczowe**, czyli stosowanie pytań, które ukazują uczniom szerszy kontekst omawianych zagadnień i nabywanych umiejętności, a jednocześnie zachęcają do poszukiwania odpowiedzi i w ten sposób angażują młodych ludzi w naukę. Dlatego pytania kluczowe w programie „Młodzi Przedsiębiorczy” powinny:

- pokazywać uczniom szerszą perspektywę nie tylko lekcji, ale także całego przedmiotu czy nawet postawy przedsiębiorczej;
- być ściśle związane z celami lekcji, dlatego warto w czasie zajęć z ekonomii w praktyce odwoływać się do celów i formułować je w języku zrozumiałym dla ucznia;
- być powiązane z NaCoBeZu, a także podstawą programową przedmiotu ekonomia w praktyce,
- sprzyjać budzeniu zainteresowań ucznia tematem i przedmiotem.²⁴

Pytania kluczowe muszą dotyczyć nie tylko poziomu wiedzy, ale także wnioskowania, zastosowania, analizy, syntezy czy ewaluacji. Dlatego w formułowaniu pytań kluczowych na zajęciach ekonomii w praktyce warto również odwołać się do poziomów taksonomii Blooma. Ponadto należy pamiętać, że zadawanie pytań wtedy ma sens, gdy porusza zagadnienia, co do których nauczyciel potrzebuje informacji lub nad którymi uczniowie muszą się zastanowić.

- 7) **Techniki zadawania pytań** wiążą się z tworzeniem atmosfery uczenia się, w czasie której nauczyciel stara się w taki sposób pracować z uczniami, aby dać im poczucie bezpieczeństwa, a nawet stworzyć przestrzeń w której będą mogli rozwiązywać problemy i poszukiwać odpowiedzi na postawione pytania. Te zasady są bardzo ważne przy realizacji celów. Dlatego stosując ocenianie kształtujące nauczyciel:

- wydłuża czas oczekiwania na odpowiedzi uczniów
- po zadaniu pytania prosi uczniów o ustalenie odpowiedzi w parach
- wprowadza zasadę niepodnoszenia rąk
- wykorzystuje błędne odpowiedzi.²⁵

- 8) **Samoocena** jest jednym z najważniejszych elementów uczenia się i OK-a: tylko kiedy uczniowie potrafią ocenić, ile już się nauczyli, a ile jeszcze muszą zrobić, mogą osiągnąć wyznaczony cel. Tak rozumiana samoocena daje uczniom możliwość „brania” odpowiedzialności za swój proces nauki i uczy jak się uczyć na przyszłość.²⁶ Dlatego rozpoczynając pracę nad samooceną w programie nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” należy nakłonić uczniów do myślenia np. w pracy nad e-portfolio w kategorii celów, jakim to narzędzie ma służyć i dzięki temu wzbudzić w nich autorefleksję w stosunku do wyznaczania i realizowania na przyszłość celów zawodowych. Stosowanie samooceny w e-portfolio przyniesie uczniom wymierne korzyści:

- będą mogli doświadczyć samodzielności i odpowiedzialności za swój proces uczenia się;
- będą wiedzieli, co opanowali, a nad czym mają pracować – wiedzę tę i umiejętności zdobędą niezależnie od informacji uzyskanych od nauczyciela.
- będą mieli większą możliwość do poprawy swojej pracy, bez porównywania się z innymi uczniami.²⁷

²⁴ D. Sterna, Ocenianie kształtujące w praktyce, op. cit., s. 79–80.

²⁵ Tamże, s. 86, 90, 94.

²⁶ Tamże, s. 132–133.

²⁷ Tamże.

Takie same korzyści będzie miał nauczyciel, ponieważ dzięki **samoocenie dokonywanej przez uczniów w e-portfolio**:

- będzie miał stałą informację o indywidualnych postępach ucznia;
- będzie mógł wraz z uczniem planować cele uczenia się związane z przedmiotem ekonomia w praktyce i w ten sposób indywidualizować pracę w programie „Młodzi Przedsiębiorczy”;
- będzie mógł oszczędzić czas poświęcony na tradycyjne, sumujące ocenianie prac uczniów.²⁸

Zawsze należy pamiętać, że do samooceny potrzebne są – tak samo jak i do opisanych wcześniej celów lekcji – kryteria sukcesu, czyli NaCoBeZu. Samoocena jest ważnym elementem programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy”, ponieważ jednym z zadań uczniów na zakończenie realizacji projektu będzie prezentacja swojego e-portfolio i dokonanie samooceny.

- 9) **Ocena koleżeńska** polega na tym, że na podstawie ustalonych wcześniej kryteriów (NaCoBeZu) uczniowie **oceniają swoją pracę i udzielają sobie informacji zwrotnej**. W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” nauczyciel powinien pracować z uczniami zarówno nad ustaleniem kryteriów oceniania, czyli odpowiedzią na pytanie: co będziemy oceniać?, jak i umiejętnościami dawania informacji zwrotnej, czyli odpowiedzią na pytanie: jak będziemy to robić? Kształcenie obu tych umiejętności jest szczególnie ważne, ponieważ na zakończenie działań projektowych uczniowie będą stosowali ocenę koleżeńską tak do prezentacji efektów pracy zespołów, jak i indywidualnego e-portfolio ucznia. W praktyce ocena koleżeńska może być ważnym uzupełnieniem samooceny, a nawet może stać się wprowadzeniem do niej.²⁹ Ponadto będzie wspomagać ucznia w nauce, tak jak i wcześniej omawiane elementy oceniania kształtującego. Ocena koleżeńska zmniejsza rywalizację uczniów, co ma wpływ na współpracę uczniów w zespołach i tworzy dobrą atmosferę uczenia się w klasie. W programie nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” uczeń wielokrotnie dokonuje oceny koleżeńskiej i to zarówno w zakresie pracy na zajęciach lekcyjnych, jak i oceny efektów pracy projektowej, czy też e-portfolio koleżanek i kolegów. Stąd też ważna rola nauczyciela, który powinien stworzyć warunki nie tylko do dawania informacji zwrotnej w ramach zespołu, ale także jej przyjmowania. Jest to o tyle istotne, ponieważ podczas stosowania oceny koleżeńskiej uczniowie biorą na siebie rolę nauczycieli oceniających pracę innych i też w ten sposób uczą się.
- 10) **Podsumowanie lekcji**, to jeden z najważniejszych elementów zajęć, w czasie którego możemy sprawdzić, **czy postawione cele zostały zrealizowane**; dlatego tak ważne jest wygosparowanie czasu na każdych zajęciach na podsumowanie lekcji i działań uczniowskich. Nawet krótka refleksja zmuszająca do zastanowienia się nad przebiegiem zajęć, zdobywaną wiedzą i umiejętnościami pozwoli uczniom zrealizować cele zajęć i być świadomymi uczestnikami procesu uczenia się.
- 11) **Zadanie domowe** to nie tylko utrwalenie tego co było na lekcji, ale również zachęcenie uczniów do zdobywania wiedzy i nowych umiejętności. Dlatego zadanie domowe powinno być powiązane z przeprowadzoną lekcją, a uczniowie powinni otrzymać szczegółowe kryteria sukcesu (NaCoBeZu)³⁰ Warto stosować **różne formy zadania domowego**. Mogą to być:
- **praca domowa z możliwością wyboru**, która pozwala samym uczniom decydować o tym, nad czym i ile powinni pracować;
 - **sprawdzenie pracy domowej w grupach lub parach**, kiedy uczniowie

²⁸ Tamże, s. 133.

²⁹ P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, Jak oceniać, aby uczyć?, CIVITAS, Warszawa 2006, s. 63.

³⁰ Na podstawie: A. Pacewicz, T. Merta, S. Żmijewska - Kwirąg, Wiedza o społeczeństwie w gimnazjum. KOSS. Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej, op. cit. s. 62–64 oraz D. Sterna, Ocenianie kształtujące w praktyce. CEO, Wydawnictwo CIVITAS, Warszawa 2006.

razem analizują zadanie domowe, a następnie – kiedy jest taka potrzeba – je poprawiają;

- **inaczej niż w klasie**, czyli zaproponowane zadania domowe mają całkowicie odmienny charakter niż ćwiczenia wykonywane w czasie lekcji.³¹

12) **Współpraca z rodzicami** to kolejny ważny element ocenianie kształtującego, ponieważ w pracy nauczyciela pojawia się nowy sojusznik. W programie „Młodzi Przedsiębiorczy” rodzice mogą wspierać nauczyciela i uczniów w realizacji poszczególnych celów zajęć (np. poprzez prezentację na lekcji działalności Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Urzędu Skarbowego), czy jako przedsiębiorcy lub członkowie organizacji pozarządowych wskazywać na praktyczną stronę omawianych na zajęciach zagadnień. Ponadto rodzice są również odbiorcami informacji zwrotnej od nauczyciela na temat pracy ich dziecka. Mimo, że ekonomia w praktyce nie jest przedmiotem obowiązkowym warto zaprosić rodziców na prezentację efektów realizowanych przez uczniów przedsięwzięć i w ten sposób motywować ich do współpracy ze szkołą. Tego typu prezentacja może być alternatywą wobec tradycyjnych wywiadówek i pokazywać rodzicom, że szkoła ma na uwadze przyszłe cele zawodowe ich dzieci.

PODSUMOWANIE

Podstawy oceniania w programie „Młodzi Przedsiębiorczy” opierają się na założeniach podstawy programowej kształcenia ogólnego i w związku z tym m.in.:

- bieżąca ocena postępów uczniów pomaga im się uczyć i jest formą informacji zwrotnej przekazywanej przez nauczyciela;
- informacja zwrotna wskazuje uczniom, co zrobili dobrze, co i w jaki sposób powinni jeszcze poprawić oraz jak mają dalej pracować;
- ocenianie bieżące powinno być poprzedzone przekazaniem uczniom kryteriów oceniania, czyli informacji, co będzie podlegało ocenie i w jaki sposób ocenianie będzie prowadzone;
- nauczyciel powinien ustalić kryteria, na podstawie których będzie oceniać uczniów na koniec roku szkolnego/semestru;
- ocenianie musi być zgodne z rozporządzeniem w sprawie ocenianie, podstawą programową kształcenia ogólnego, WSO szkoły i PSO przedmiotu.

Ocenianie na lekcjach ekonomii w praktyce musi być ściśle powiązane z procesem uczenia się, ponieważ ocena pełni nie tylko funkcje klasyfikacyjną, ale informacyjną i motywacyjną. Ponadto uczniowie realizując przedsięwzięcie współpracują ze sobą i dokonują refleksji nad swoimi celami zawodowymi w aspekcie rozwoju indywidualnego.³²

³¹ M. Harmin, *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?*, CIVITAS, Warszawa 2005, s. 129–136.

³² Podstawa programowa z komentarzem. Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum, MEN 2009, s. 126–127.

ROZDZIAŁ 6

NARZĘDZIA OCENY W PROGRAMIE „MŁODZI PRZEDSIĘBIORCZY” – PRZYKŁADY

Opracowując obszary i przykładowe narzędzia oceniania autorzy programu inspirowali się i korzystali z doświadczeń Centrum Edukacji Obywatelskiej w zakresie wprowadzania rozwiązań metodycznych w programie nauczania „KOSS. Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej”³³, a także w programie „Młodzi Przedsiębiorczy”³⁴, w którym uczniowie gimnazjum przy wsparciu nauczyciela realizują krok po kroku projekt edukacyjny spełniający wymogi Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 20 sierpnia 2010 roku.³⁵

OBSZARY I PRZYKŁADY NARZĘDZI OCENIANIA

Ocena na zajęciach ekonomii w praktyce zgodnie z programem „Młodzi Przedsiębiorczy” dotyczy czterech obszarów i są to:

- wiedza i jej stosowanie w czasie realizacji przedsięwzięcia ekonomicznego;
- umiejętności kluczowe z punktu widzenia kształcenia aktywnych postaw przedsiębiorczych i społecznych, w tym kompetencje miękkie;
- sposób uczestnictwa w zajęciach i współpraca w zespole, w tym podczas realizacji przedsięwzięcia;
- pozalekcyjna aktywność ucznia związana z pracą nad projektem i prowadzeniem bloga i e-portfolio.³⁶

Zamieszczona poniżej tabela przedstawia³⁷, jakie elementy kształcenia wchodzą w skład poszczególnych obszarów, a także **które narzędzia można stosować, aby na bieżąco monitorować zdobywanie przez uczniów poszczególnych umiejętności, czy nabywanie przez nich wiedzy**. Dla autorów programu bardzo ważny jest proces uczenia się – sprawdzanie wiedzy nie stanowi priorytetu. Specyfika przedmiotu ekonomia w praktyce pokazuje, jak ważną rolę pełni praktyczne zastosowanie wiedzy i umiejętności, a w programie „Młodzi Przedsiębiorczy” – poprzez wskazanie roli umiejętności (kompetencji) miękkich – uczenie się bycia przedsiębiorczym, nie zaś tylko przedsiębiorcą.

Uczniowie poprzez poszukiwanie informacji, stosowanie wiedzy i wykorzystanie umiejętności realizują przedsięwzięcie i nie chodzi tutaj o spektakularny sukces np. uczniowskiej firmy, czy organizacji pozarządowej, ale wiarę w swoje możliwości, umiejętność pokonywania barier i wyciągania wniosków na przyszłość, czyli sztukę autorefleksji nad własnym uczeniem się.

Na pewno różnym elementom, które podlegają ostatecznej ocenie można przypisać różne

³³ A. Pacewicz, T. Merta, S. Żmijewska - Kwirąg, Wiedza o społeczeństwie w gimnazjum. KOSS. Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej, CIVITAS, Warszawa 2009.

³⁴ www.ceo.org.pl/pl/mlodzi-przedsiębiorczy/news/opis-programu z dnia 30 maja 2013 r.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 sierpnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, Dz. U. 2010 nr 156, poz. 1046.

³⁶ Materiał przygotowany na podstawie programu nauczania A. Pacewicz, T. Merta, S. Żmijewska- Kwirąg, Wiedza o społeczeństwie w gimnazjum. KOSS. Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej, op. cit., s. 60– 61.

³⁷ Tabela została opracowana w oparciu o publikacje: A. Pacewicz, T. Merta, S. Żmijewska - Kwirąg, Wiedza o społeczeństwie w gimnazjum. KOSS. Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej, CIVITAS, Warszawa 2009 oraz T. Merty, A. Pacewicz, Jak oceniać uczniów? Wskazówki dla nauczycieli. KOSS, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2010.

wagi. Dlatego nauczyciel musi wziąć pod uwagę zarówno podstawę programową przedmiotu ekonomia w praktyce, program nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy”, ale także program wychowawczy szkoły. Nauczyciel musi poinformować uczniów, o tym co i w jaki sposób będzie oceniać, a także – co będzie miało wpływ na ocenę końcową. Najlepiej, jak te priorytety ustali wspólnie z uczniami i wywiesi w sali lekcyjnej, w której będzie prowadził zajęcia. Taką samą informację uczniowie mogą zamieścić na blogu zespołu czy w e-portfolio.

OBSZAR	WSKAZANIE GŁÓWNYCH ELEMENTÓW	PRZYKŁADY NARZĘDZI
Wiedza i jej stosowanie, m.in. sposoby wykorzystania wiedzy w czasie realizacji przedsięwzięcia i w e-portfolio.	<ul style="list-style-type: none"> przyswojenie podstawowych wiadomości i pojęć określonych w wymaganiach szczegółowych podstawy programowej ekonomii w praktyce, a także w rozdziale trzecim programu nauczania dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych między zdarzeniami, procesami w otoczeniu przedsiębiorców/NGO wykorzystanie wyników autodiagnozy do opracowania planów własnego rozwoju stosowanie zdobytych wiadomości do interpretacji różnych obszarów życia, w tym związanych z działalnością przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych zbieranie, uogólnianie, porównywanie wiadomości i wyciąganie wniosków wypełnianie dokumentów związanych z rejestracją przedsiębiorstwa/NGO 	<ul style="list-style-type: none"> indywidualne e-portfolio zespołowy blog projekt mapa myśli prezentacja (w tym multimedialna) wystawa wypowiedzi ustne, w czasie pracy w grupie, studium przypadku, dyskusji, symulacji czy wchodzenia w role wypowiedzi związane z zadaniami praca ze źródłem: tekstem prawniczym, ekonomicznym
Umiejętności kluczowe z punktu widzenia kształcenia aktywnych postaw przedsiębiorczych i społecznych, w tym kompetencji miękkich.	<ul style="list-style-type: none"> zdobywanie i wykorzystanie informacji z różnych źródeł, w tym internetowych planowanie działań, w tym podział zadań, tworzenie planów, harmonogramu, symulacji współpraca w zespole rozwiązywanie problemów nawiązywanie kontaktów w ramach zadań np. z NGO, przedsiębiorcami, ZUS, Urzędem Skarbowym, bankiem, urzędem gminy stosowanie narzędzi internetowych do realizacji przedsięwzięcia, w tym kalkulatorów, e-deklaracji, e-faktur, e-rachunków wypełnianie dokumentów związanych z działalnością finansową przedsiębiorstwa/NGO (np. umów, biznesplanu, wniosków) stosowanie narzędzi e-promocji udział w dyskusji, symulacji na forum klasy i zespołu wyrażanie własnego zdania i popieranie go argumentami zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej sluchanie i branie pod uwagę opinii innych osób 	<ul style="list-style-type: none"> e-portfolio blog projekt autoprezentacja prezentacja, w tym multimedialna wypowiedzi ustne, w czasie pracy w grupie, studium przypadku, dyskusji, debaty, symulacji czy wchodzenia w role poszukiwanie i analiza informacji na zadany temat pisanie wniosków i innych pism związanych z działalnością przedsiębiorstwa/NGO dyskusje i debaty klasowe symulacja i wchodzenie w role lidera, wykonawcy, negocjatora
Sposób uczestnictwa w zajęciach i współpraca w zespole, w tym podczas realizacji przedsięwzięcia.	<ul style="list-style-type: none"> przedsiębiorczość asertywność odpowiedzialność zaangażowanie wytrwałość sumiennosc systematycznosc aktywny udział w lekcji współpraca z kolegami wykonywanie poleceń nauczyciela przestrzeganie wspólnie wypracowanych zasad 	<ul style="list-style-type: none"> stopień przygotowania do lekcji odrabianie zadań/prac domowych poziom zaangażowania w pracę na lekcji, w tym np. udział w pracy zespołu, dzielenie się zadaniami i przyjmowanie zadań, zgłaszanie własnych pomysłów sposób komunikowania się i współpracy w czasie prac zespołu
Pozalekcyjna aktywność ucznia związana z pracą nad projektem i prowadzeniem bloga oraz e-portfolio.	<ul style="list-style-type: none"> dotatkowe prace wykonywane w czasie pozaszkolnym, np. pozyskiwanie sojuszników zaangażowania w wolontariat, ekspertów (w tym rodziców) prace wykonywane z własnej inicjatywy 	<ul style="list-style-type: none"> e-portfolio blog projekt autoprezentacja poszukiwanie i analiza informacji ponad zadany temat

Rozdział 6. Narzędzia oceny w programie „Młodzi Przedsiębiorczy”- przykłady

Warto podkreślić, że w przypadku programu „Młodzi Przedsiębiorczy” sposoby oceniania oparte na tradycyjnych testach czy sprawdzianach nie wystarczą do tego, aby zrealizować cele programu, zaobserwować realizację przedsięwzięcia uczniowskiego, współpracę zespołu czy rolę każdego z uczniów we wspólnym działaniu. Ocenianie, podobnie jak samo nauczanie, powinno odnosić się do takich umiejętności i wiadomości uczniów, które są ważne z punktu widzenia kształtowania postaw przedsiębiorczych, w tym kompetencji miękkich. Dlatego narzędzia i kryteria oceny muszą być bardziej wszechstronne niż te tradycyjnie stosowane.

CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH NARZĘDZI OCENIANIA

Przedstawiamy kilka wybranych narzędzi oceniania do wykorzystania w programie „Młodzi Przedsiębiorczy”.

OPIS NARZĘDZIA	ZASTOSOWANIE
<p>Ćwiczenia słownikowe z wykorzystaniem Internetu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzupełnianie niedokończonych zdań • dopasowywanie pojęć i ich funkcji • samodzielne opracowywanie pojęć, przy użyciu lub bez użycia np. słowników, leksykonów, w tym narzędzi wirtualnych • łączenie, przyporządkowanie wyrażen wg przyjętej zasady. 	<p>Służą do sprawdzenia przyswojenia przez uczniów wiedzy, ale również doskonalenia umiejętności np. analizy tekstów źródłowych. Ponadto kiedy uczniowie korzystają ze źródeł internetowych należy oceniać ich umiejętności wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji.</p> <p>W realizacji programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” można wykorzystać zaproponowaną formę np. do tematów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☉ <i>Określamy kształt naszego przedsięwzięcia ekonomicznego: analiza otoczenia rynkowego</i> ☉ <i>Planowanie przedmiotu (rodzaju) działalności gospodarczej/spotecznej.</i> ☉ <i>E-promocja.</i> ☉ <i>Podstawy księgowości – rozliczenia z ZUS i Urzędem Skarbowym.</i>
<p>Wykresy, grafy, tabele, schemat, mapę myśli:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczniowie mają zinterpretować przygotowany przez nauczyciela wykres, tabelę, schemat, graf • uczniowie samodzielnie tworzą wykres, tabelę, schemat, graf, mapę myśli na podstawie podanych przez nauczyciela informacji • uczniowie samodzielnie tworzą wykres, tabelę, schemat, graf, mapę myśli na podstawie samodzielnie zebranych informacji 	<p>Sprawdzają umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☉ rozumienia, wykorzystania i krytycznego przetwarzania tekstów ☉ wykorzystywania narzędzi analizy i wnioskowania w życiu codziennym ☉ formułowaniu sądów, w tym opartych na rozumowaniu matematycznym <p>Kryteria oceny muszą być dopasowane do zadania, przy czym decydujący wpływ ma merytoryczna poprawność rozwiązania.</p> <p>W realizacji programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” można wykorzystać zaproponowaną formę np. do tematów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☉ <i>Zaczynamy nasze przedsięwzięcie ekonomiczne.</i> ☉ <i>Określamy kształt naszego przedsięwzięcia ekonomicznego: analiza otoczenia rynkowego.</i> ☉ <i>Określamy kształt naszego przedsięwzięcia. Wybór formy działania podmiotu.</i>
<p>Rozwiązywanie problemów</p>	<p>Narzędzie pozwala ocenić, w jakim stopniu uczniowie opanowali umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania w sposób twórczy problemów, a także formułowanie wniosków. Ponadto zadania sprawdzają umiejętności podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji oraz rozwijają kreatywność.</p> <p>Przykładowe kryteria oceny sposobu rozwiązania problemu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☉ właściwe rozpoznanie i zdefiniowanie sytuacji wymagającej podjęcia decyzji ☉ przeanalizowanie relacji towarzyszących danemu problemowi, zależności i napięć w oparciu o podstawową wiedzę dotyczącą rozważanej sytuacji ☉ nazwanie wartości i celów, które należy uwzględnić przy podejmowaniu decyzji ☉ zaproponowanie różnych wariantów rozwiązania ☉ rozpatrzenie wad i zalet poszczególnych wariantów ☉ ocena, wybór rozwiązania najlepszego z punktu widzenia postawionych wartości i celów. <p>W realizacji programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” można wykorzystać zaproponowaną formę do tematów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☉ <i>Rejestracja przedsięwzięcia.</i> ☉ <i>Wybór strategii marketingowej.</i> ☉ <i>Promocja, jako narzędzie marketingu.</i>

<p>Rozwiązywanie problemów</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⊙ <i>Biznesplan– cele działania.</i> ⊙ <i>Biznesplan – aspekty finansowe.</i> ⊙ <i>Podstawy księgowości i finansów (1 i 2).</i> ⊙ <i>Podstawy księgowości – rozliczenia z ZUS i Urzędem Skarbowym.</i> ⊙ <i>Ocena realności przedsięwzięcia.</i>
<p>Odgrywanie ról, gry symulacyjne</p>	<p>Odgrywanie ról pozwala ocenić, w jakim stopniu uczeń przyswoił takie umiejętności, jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ wykorzystanie wiedzy o charakterze naukowym do rozwiązywania w sposób twórczy problemów ⊙ formułowanie wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących swojego otoczenia, zespołu, grupy projektowej. <p>Przykładowe kryteria oceny: Merytoryczne przygotowanie do odgrywania danej roli:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ zapoznanie się z materiałami dotyczącymi odgrywanej sytuacji ⊙ wykorzystanie zdobytej wiedzy i powoływanie się np. na dane faktograficzne. <p>Przekonujące wejście w rolę:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ używanie stylu wypowiedzi i argumentów charakterystycznych dla roli ⊙ stosowanie się do procedur i wymogów danej sytuacji. <p>Poziom zaangażowania ucznia i jego efektywność:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ współpraca z innymi uczestnikami ⊙ uważne śledzenie przebiegu gry i trafne wykorzystywanie możliwości, które daje rola. <p>W realizacji programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” można wykorzystać zaproponowaną formę np. do tematów:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ <i>Przygotowanie do pracy zespołowej: role zespołowe, informacja zwrotna, ocena koleżeńska.</i> ⊙ <i>Przygotowanie do pracy zespołowej: radzenie sobie z konfliktami, podejmowanie decyzji w zespole.</i> ⊙ <i>Przygotowanie do pracy zespołowej: ustalenie składu zespołów projektowych, wstępna integracja, opracowywanie kontraktu grupowego.</i> ⊙ <i>Produkt i usługa (przedsiębiorstwo); cele i usługa (NGO). Działania marketingowe.</i> ⊙ <i>Wybór strategii marketingowej.</i> ⊙ <i>Promocja, jako narzędzie marketingu.</i> ⊙ <i>Prezentacja.</i>
<p>E-portfolio</p>	<p>Przy pomocy portfolio można oceniać następujące umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ wyszukiwanie, selekcjonowanie i krytyczna analiza informacji z różnych źródeł ⊙ planowanie, organizowanie i ocenianie własnej nauki ⊙ zaangażowanie w pracę na zajęciach ⊙ proces autorefleksji nad swoją pracą i swoim rozwojem, proces uczenia się. <p>Przykładowe kryteria oceny:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⊙ merytoryczna jakość samodzielnej pracy ⊙ dobór materiałów, ich liczba i jakość, w tym sposób wykonania zadań domowych ⊙ sposób prezentacji – układ, wykonanie. <p>W realizacji programu nauczania „Młodzi Przedsiębiorczy” uczniowie pracują z indywidualnym e-portfolio podczas realizacji wszystkich tematów.</p>